

$$4 - 2 = 6$$

$$8 + 2 = 10$$

А Б Г Д Е
Ж З И К
Л М Н О
П Р С Т У Ф Х Ц Ч
Ш Щ Ъ Ы
Ю Я

5 8 3 2 6 4 7 9

КОГАТО В КЛАСА МИ ИМА ДЕТЕ СЪС СОП

**Методически наръчник за класни ръководители на паралелки,
в които се обучават деца със СОП**
(специални образователни потребности)

ISBN 978-954-91443-6-9

8 + 2 = 10

4 - 2 = 6

8 + 2 = 10

А Б

А Б

А Б

1 2 3 4 5 6

1 2 3 4 5 6

4 - 2 = 6

4 - 2 = 6

ГДЕ
ЖЗИК
ЛМНО
ПРСТУФХЦЧ
ЩЪЪ
Ю Я

А

1 2 3 4 5 6

1 2 3 4 5 6

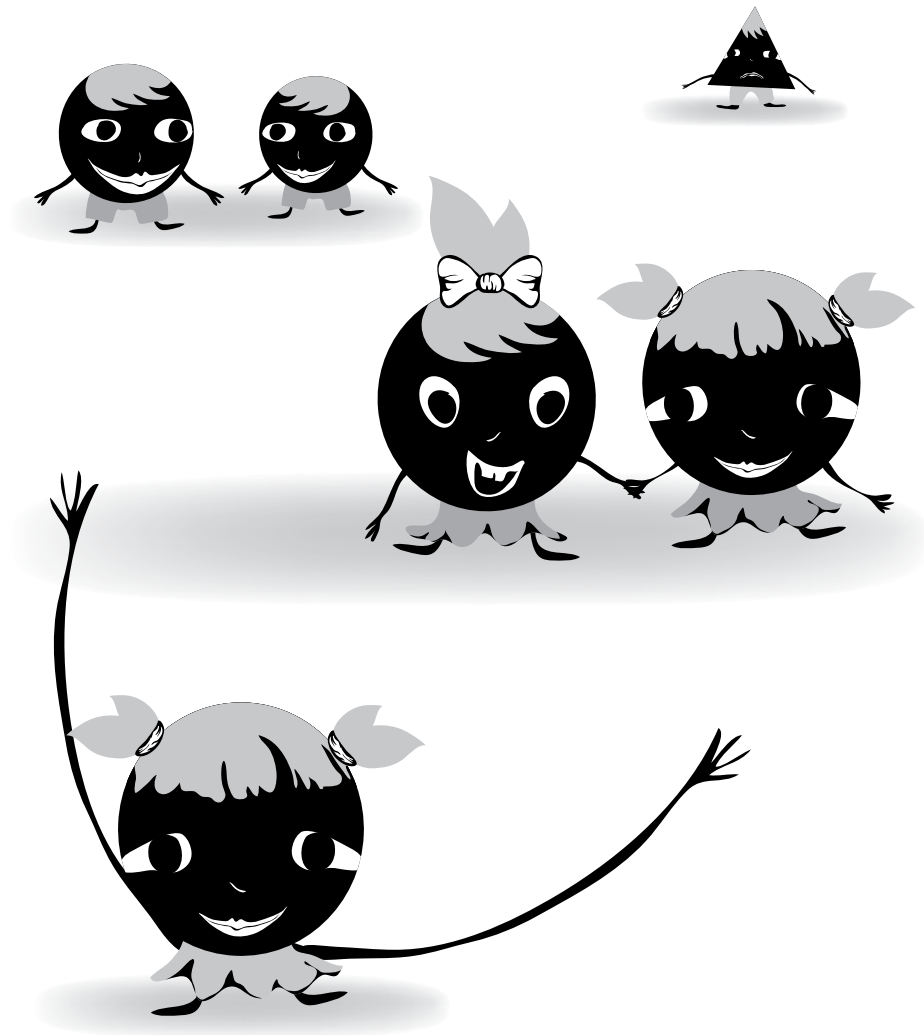
Съдържание:

Умствената изостаналост и психично функциониране	9
За повече информация	16
Въведение:	
Процесът на фасилитиране на ученическия клас/група	18
Част I	
Форми за работа с ученическия клас/група	24
Част II	
Методи за работа с ученическия клас/група	42
Част III	
Повишаване на родителската активност	110

Умствената изостаналост и психично функциониране

Можем да кажем, че съвсем отчетливо се забелязва в съвременната култура и в нашето ежедневие присъствието и срещата с деца и възрастни, които са различни, странни и за които обичайните начини на комуникация и въздействие не винаги водят до това, което очакваме. Ако преди 50 години психичното страдание беше проблем на човека, на неговото семейство и на психиатрията като част от медицината, то днес това далеч не е така. Не само защото все повече психично болни са на улицата, а защото първите срещи с тези хора се осъществяват вече в социалното - социалните служби, училището, детската градина, центрове за грижи в общността и т.н. Това поставя нови, различни изисквания към специалисти като учители и социални работници по отношение на тяхното разбиране и подход към субекти с различни проблеми от кръга на психичното.

Все още доминиращия подход за разбиране на техните затруднения да се впишат в обществото, да учат, да работят, да създават връзки и семейства, е свързан с наличието на дефицити. Ако мислим за деца и юноши стои главно въпросът за умствената изостаналост или за някаква форма на „оглупяване“ в резултат от дефекти в структурите на мозъка. Този начин на мислене води до определени последици. Първо, усещане за безнадеждност, че всякакви усилия биха били напразни, това дете няма да стане като другите, т.е. нормално. Второ, развиване на методики за компенсирание на дефицити, които имат претенция за универсалност, интересуват се от отстраняването на проблем общ за категория лица, а не от този, който ни заявява или показва своя проблем. Големият спор за ефективност сега е между възможността да се изграждат протоколи, алгоритми и предписания или да се подхожда субективно като гържим сметка какви са субективните значения, които самото дете и неговото обкръжение придават на проблемите. Традицията в България е да се дава превес на универсалисткия подход, който се преподава на специалистите и се представя като единствено

научен за разлика от други европейски култури, където опитът със субективните подходи и зачитане на уникалността на психичното са дали живот на друго мислене и форма на грижи.

Другият голям проблем е използването на експертни мнения от страна на учителите и в рамките на училищната институция. Дава се превес на „обективното“ оценяване, т.е. медицинско – психиатрично диагностициране и евентуално измерване на дефицитите. След експертното здравно и психологическо оценяване, обаче застава въпросът какво да правим, как да работим педагогически, психологически, психотерапевтично с тези деца. Съществува един неоптменен предразсъдък, че една програма е съвкупност от дейности и мероприятия; но в случаите на констатирани или забелязани психични и психологически проблеми, които водят до трудности в ученето и в отношенията, преди набелязването на мерки трябва да се дефинира „рамката“ – към кого и за кого ще се прилагат тези мерки и как те се приемат. Най-важният въпрос за рамката е въпросът за границите – доколко сме допуснати да интервенираме и от каква позиция го правим.

Как да мислим страданието на децата с тежки разстройства в развитието?

Последните години се говори публично за аутизъм и за страдания от аутистичния спектър. Това се случва благодарение на активността на родителски организации и създадените от тях центрове за амбулаторни грижи и занимания. Тези организации изпращат едно послание към широката публика за разбирането на аутизма като надареност „нашите деца не само не са лишени, но те имат нещо в повече в сравнение с другите“. Оттук става ясно, че това е същото като дефицитарния дискурс, но с обратен знак. Липсва едно звено, което е сериозен източник и за специалистите при запознаването и изучаването на света на аутистите – техните собствени свидетелства. Няма търсене, нито желание такава литература да бъде представено и пред българската публика. Изглежда е

достатъчно от името на аутистите да говорят само майките им и медицината.

Въпросът за детската психоза или за психозата в детска възраст стои недокопан в публичната реч. В това отношение ние сме изпуснали цяла епоха, в която са се водели политически и професионални дебати между специалисти, широка общественост за природата на психичното страдание, приемането на субектите, страдащи от него и подходи за интервенции и лечение.

Аутизмът като термин показва тенденция към разширяване до степен да погълне всяко по-тежко страдание в детска възраст и така да загуби означаващата и разграничаваща си функция. Не всяко дете, което не говори е аутист. До училище стигат тези, които си служат с гуми. Това, което прави впечатление е затвореността на света на аутиста и недостъпността до неговата субективност. Липсата на психична пластичност, невъзможност да се изградят симптоми, аутизмът да еволюира и да се трансформира в други форми е характерен за този вид страдание.

Училището все още има функцията да ограмотява, т.е. да подпомага усвояването на система от знаци като буквите и цифрите. За аутистите е голямо изпитание да си служат с тези знаци, защото те не могат да ги възприемат като универсални символи. Често те фабрикуват абсолютно частна система от знаци и понякога създават преходи от нея към универсалната система/тази за другите хора/. При наличието на аутизъм човекът не може да превърне знака в означаващо и така да получи достъп до диалектиката в отношенията между хората в социалното. Означава ли това, че не трябва „отвън“ да каним тези хора, да ги включваме, да мислим какво „можем и искаме ние да им кажем“? Някои специалисти говорят за хуманизиране на аутизма. Те изхождат от това, че аутистите ни показват прегела на човешката ситуация, т.е. нещо за нас самите като човешки същества, което сме изтласкали и нямаме никакъв достъп до него. Хуманизирането касае обкръжението и затова крайната тенденция за „гресура“ – да са „чисти, спретнати и

учтиви“ като другите деца, че даже и повече, е израз по-скоро на нашата непоносимост към присъствието на такъв човек и на мегаломания, че всичко може да се контролира и на всичко може да се повлияе.

Да проведем една разделителна линия с детската психоза. Психотичният субект се включва и се оттегля. Когато е оттеглен е зает почти изцяло с неща, които стават вътре в него, а не забелязва това, което става около него. В тези оттегляния, отдръпвания обикновено е посетен от мисли, които се насрават, от гласове, които му говорят, от видения, които другите не виждат ит.н. Противно на народното вярване, че така е много добре, нищо не може да те докосне и се налагащ над другите, тези оттегляния са съпроводени с неизразимо страдание/разкъсваща тревога за този субект. Те често са в отъказа до степен на негативизъм – когато искаш нещо от тях ти казват „не“. Психотиците си служат по различен начин със своя интелект – някои са брилянтни и могат да ни комплиментират, други стигат до дебилност. Много често обаче имат трудности да бъдат в училище. Възприемат понякога другите – възрастните и децата като застрашителни и заплашващи. Може да сте се срещали с ваши ученици, които правят криза и са ужасени, че някакъв незначителен предмет, вец им е отнема, изчезнала е и те не могат да я намерят. Няма значение дали загубата е действителна или не, за тях тя е реална.

Срещата и отношенията с родителите

Срещата с родители на деца с проблеми от описаните по-горе области много често е изпитание. Трябва да кажем, че в ранна детска възраст най-често майките на тези деца са активни в контакта с училището. Бащите се появяват рядко или никога и често ни казват много малко или същото, което сме чували от майката. Тези жени, в повечето случаи, са много ангажирани с приема на техните деца в училище и показват едно силно желание тяхното дете да се впише в средата и да напредва с учебния материал. Много често

тези майки отделят много време и учат заедно с децата вкъщи в началния курс. В контакта с тях бързо става ясно, че са много чувствителни по отношение на трудностите и изоставането на техните деца, трудно е да се говори с тях за изоставането и педагогическите последици от него. Един от критичните моменти е предложението да се премине към подпомагане от страна на ресурсен учител. Това също може да срещне съпротиви от страна на родителите, защото е необходимо е да се включи един външен, трети човек в диалога майка – дете.

Друга конфликтна ситуация, която може да възникне, особено в изпитна ситуация и повишаване на училищните и учебни изисквания към тези деца, родителите да отговорят с обвинения, недоволство, дори писмени и устни нападки към училището и учителите. Тук нямаме предвид ситуации, когато недоволството е обосновано и детето е било обект на negliжиране и отхвърляне. Говорим за този структурен момент, когато училището със своите норми, правила и изисквания кара родителите да се конфронтират с трудностите на тяхното дете и апелира към тях да ги признаят, независимо дали това им харесва, плаши и пр.

Освен трудности с признаването, случва при родители и близки на психотични деца да се срещнем с това, че те се солидаризират с оплакванията от страна на учителите, обвиняват детето, считат, че неговите прояви са израз на зла воля и инат и се опитват да пречупят тази зла воля и да „избият“ този инат. Проблемът идва от там, че дисциплинарите мерки/ често тези деца са бити и наказвани в къщи/ не дават очаквания резултат и не оказват желаното въздействие.

Третият тип сериозни затруднения в контакта с родителите идва, когато докоснем тяхното чувство за вина. Много често в срещи с бащи, които проявяват агресия и нападателност, имаме работа с неосъзнато чувство за вина. Тази агресия свидетелства за безсилие, което тези мъже са чувствали дълго време от това, че са изправени пред страданието и всеотдайността на своите жени

по отношение на едно „непълноценно“ дете, което те са създали. От друга страна, една жена е силно наранена, когато е дала на света дете, което е „увредено“. Тази вина, тази уязвимост се вижда ясно при родители на деца с физически увреждания, където тялото не може да функционира пълноценно. При родители на аутисти и психотици обикновено сме изправени пред силата на гумите на техните майки, които „знаят всичко за своите деца и какво е най-доброто за тях“, т.е. има много малко пространство за различни гледни точки и интерпретации.

Тези три условни ситуации изискват да се съобразяваме с особеностите на връзката с родителите, да интерпретираме техните искания и запитвания към училището и да развиваме субективни подходи за отговор в конкретната ситуация. Тук само ще подчертаем като обща препоръка нуждата училището да прави политика в широкия смисъл на думата не само за приема и обучението на тези деца, но и по отношение на техните родители. Класният ръководител не бива да бъде оставен сам на себе си а да се оправя, добре е семействата понякога да бъдат приемани в присъствието на директор или негов заместник. Друга практика, която не е характерна за нашата образователна система, но в случаите на децата с психически проблеми е доста важна, е да се пишат писма на родителите. В тези писма те да бъдат убедомявани за тяхното представяне и резултати в училище, както и ако се налага, за специфични прояви, които изискват интервенция от страна на училището.

Детският колектив и детето с психични проблеми

Известно е, че децата странят и не допускат в своята група някой, който много се различава от тях. Това ги обърква и дори ги прави агресивни, особено, ако този друг се натрапва и нахлува. Ако някой е твърде отстранен и не отговаря на опити да бъде включен или категорично ги отхвърля, също събужда у тях непоносимост към това изключване. Малките деца нямат свои думи и обяснения за тези парадоксални отношения и тук мястото на големия човек, на

педагога е от изключително значение. Целта на нашето помагало е да покажем, че педагогът, учителят не е само призван да разрешава възникващи конфликти между децата, а е там да им дава обяснения, да им помага да мислят и да изграждат комплексни представи за света и за човешките взаимоотношения. В тази връзка се връщаме към стария въпрос от времето на Просвещението, кой и как възпитава възпитателят. Ще намерим ли път на диалог, в който нещо от това, което сме научили от тези деца и за тях в психотерапията да го споделим с педагозите и обратно, те да ни научат за съгбата на училищното желание и желанието за знание на децата с психични проблеми.

За повече информация

Връзки в интернет

www.deteto.bg/articles

www.downsyndromebg.com – асоциация на родители на деца със синдром на Даун

www.bapid.com - балуз

www.autism-bg.com – асоциация на родители на деца с аутизъм

Помнете: В интернет има голямо количество информация, но не всяка информация е вярна. Проверявайте вашите източници и търсете различни гледни точки.

Книзи

Мод Манони „Изоставащото дете и неговата майка“

Марк Хадън „Странна случка с куче през нощта“

Паоло Джордано „Самотата на простите числа“

Ким Едуардс „Дъщерята на пазителя на спомена“

Помнете: Художествената литература, талантиливите писатели, умеят по-добре да предават психологическите

състояния и конфликти със средствата на словото, отколкото научните публикации. Ако използвате текстове от книги, винаги давайте възможност за дискусия, за поставяне на въпроси за изказване на различни мнения.

Филми

Рейнман

Осмият ден

Аутизъм всеки ден

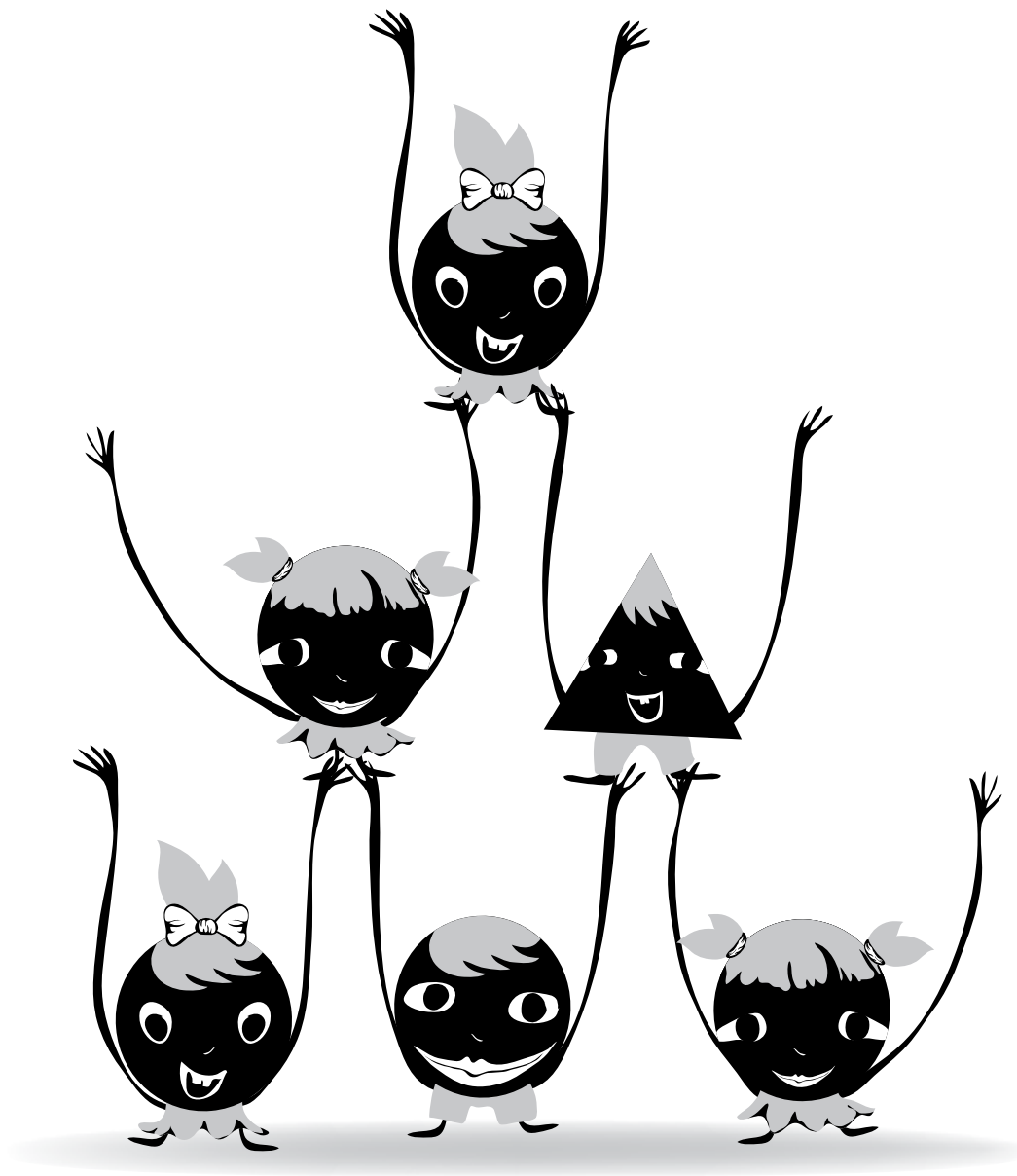
Моцарт и китът

Помнете: Преди да предложите филм на учениците, задължително го гледайте и помислете за формулиране на въпроси, адекватни за тяхната възраст. След филма оставете време за дискусия, предложете вашите въпроси и създайте пространство учениците да формулират свои, да изкажат мнения и асоциации, свързани с филмовия материал.

ВЪВЕДЕНИЕ: ПРОЦЕСЪТ НА ФАСИЛИТИРАНЕ НА УЧЕНИЧЕСКИЯ КЛАС/ГРУПА

Фасилитиране - процес на улесняване, подпомагане, провокиране и създаване на възможности за сътрудничество между образователните субекти с цел ефективно усвояване.

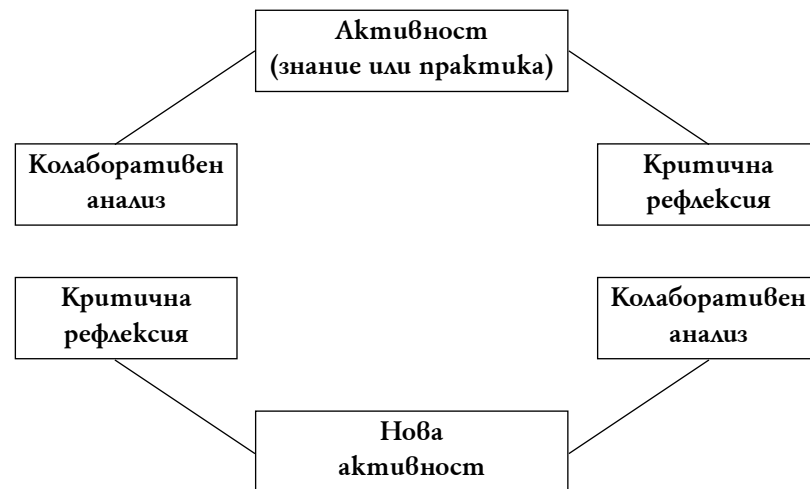

Схема на процеса на фасилитиране

Принципи на ефективния процес на фасилитиране:

1. Индиректно насочване.
2. Колаборация.
3. Критична рефлексия.
4. Формиране на знанието чрез използване на „колективната мъдрост“. Споделяне на собствен опит и преживявания.

5. Осмисляне на целите и преценка на резултатите чрез саморефлексия.

Характеристики на процеса на фасилитиране:

- Създаване на специално организирана среда за учене;
- Осигуряване на оптимални условия за стимулиране и мотивиране на учениците, най-вече чрез групова работа;
- Стимулиране на придобиването и развитието на личен опит за постигане на лични значими цели;
- Свободен избор на образователно съдържание и методи за овладяването му;
- Поставяне на учениците в условия на активно учене.

Съдържание на процеса на фасилитиране:

На **емоционално ниво** целта е напредък чрез вяра в себе си.

Тя би могла да се постигне чрез:

- Усилване с конструктивна обратна връзка;
- Повтаряне на успехите, за да се изгради самочувствие;
- Насочване към себеактуализацията, потребност от позитивно себелюбие;
- Насърчаване на любопитството и експериментаторството.

На **интелектуално ниво** целта е откриване на личните значения най-често чрез:

- Усещане за значимостта на наградите и наказанията;
- Присъствие и избор на съответни познавателни стимули;
- Индивидуална интерпретация на пътицата за задоволяване на потребностите;

- Конструирание на познанието чрез интегриране на стар с настоящ опит.

На **ниво активност** се цели изпълнение на действия. Възможностите за постигане са чрез:

- Копиране на поведение чрез практика;
- Процес или повтаряне чрез репетиции;
- Упражняване на личната инициативност за действие;
- Решаване на проблеми и действие в реални житейски ситуации.

На социално ниво целта е работа в сътрудничество чрез:

- Моделиране и отговор на стимулите;
- Напредък, насърчаване;
- Развиване на себепредставата чрез взаимодействие с другите;
- Осигуряване на социално договаряне.

На мотивационно ниво целта е делегиране на правомощия, като:

- Всички са мотивирани да учат, отговаряйки със собствена интерпретация на чуждите мотиватори;
- Всички са мотивирани чрез избор на собствени стратегии за учене;
- Всички са мотивирани да учат, за да се самоактуализират;
- Всички са мотивирани да развиват метакогнитивните си способности.

ЧАСТ I:

ФОРМИ ЗА РАБОТА
С УЧЕНИЧЕСКИЯ
КЛАС/ГРУПА

ТРЕНИНГ

Тренингът е външна, предимно групова динамична неурочна форма за изява и конструиране на обучение по различни практически умения, общуване, поведенческо развитие, задълбочаване или корекция на опит в различни сфери на човешкия живот. Основното в тренинга е, че се използват такива методи като различни варианти на групови дискусии, игра на роли и други игри, анализ на поведенчески модели, интерактивни или имитативни методи. Така основното отношение става диалогът субект-субект с частично използване на монолога, но с подвижност на интерперсоналните полета, която е задължителна. Тренингът изисква цикъл от занятия, които имат различно предназначение. Първото има познавателен характер. В него е налице рефлексивно създаване на впечатления за себе си и за другите. В следващите занятия тази линия на поведение се задълбочава, включват се анализи на мнения, емоции и чувства, постепенно се въвежда и развитие на тренинговите процедури. Учителят е този, който създава и поддържа определен психически климат, взаимната подкрепа и емпатия, той е фасилитаторът на групата, той е и неформален участник в нея.

Принципите на обучение чрез тренинга са :

- ❶ Единство на учебни и тернировъчни аспекти
- ❷ Провокативна събитийност в обучението
- ❸ Самодиагностика
- ❹ Единство на знаково-символна и натурална материализация
- ❺ Лично преживяване

6 Въвлеченост на всички участници

7 Откритост в поведението

Типовете тренинги в училищното обучение могат да бъдат:

- за формиране и развитие на делово поведение;
- за комуникативна компетентност;
- за обща социална компетентност;
- за изследване и решаване на проблем в поведението;
- за създаване и поддържане на мотивацията;
- за корекция на поведенчески модели;
- за увереност в поведението;
- за професионални специализирани умения и компетенции.

Чрез тренинга личността се упражнява адекватно да възприема и разбира другите хора, формира се комуникативна компетентност и реактивност. Усвоявайки различните техники за общуване и познаване на самите себе си, участникът се научава да влияе на другите, да има власт над другите, да умее да управлява другите. В личен план тренингът упражнява ученика да взема решения, да се самоконтролира, да организира собствената си дейност.

☞ Правила при работа в условията на тренинг:

➔ Принцип на равнопоставеност

Още в самото начало на тренинга е необходимо да бъдат обявени и разяснени правилата, които следва да спазва групата. В хода на работата е добре те да се напомнят, докато бъдат усвоени. Познаването на правилата прави всеки участник в тренинга по-спокоен и по-свободен, защото е информиран, какво се очаква от него и това го поставя в равна позиция с другите. При определени игри е

възможно групата да предложи, обсъди и приеме свои правила. Тогава тя е по-активна, по-инициативна и по-мотивирана за тренинга.

Усецането за равнопоставеност се усилва, ако в помещението столовете се подредят в кръг, а между водещия тренинга и участниците няма преграда (маса, бюро и пр.)

☞ Правила, които осигуряват действието на принципа на равнопоставеност:

- Обръщението е във второ лице единствено число – „ти“ и собствено име;
- Това важи за всички – и за водещия, ако групата не приеме друго;
- Игрите се предлагат и ръководят от водещия;
- В играта участват всички, включително и водещият;
- Всичко, което се случва в групата остава вътре, не се изнася.

➔ Принципът „Групата решава“

За ефективността на тренинга особено важен е вторият принцип. Игрите се предлагат от водещия, той ръководи, но правилата и конкретните въпроси свързани с работата се приемат от цялата група. Например: от къде ще започне играта; в коя посока по кръга ще се играе: от дясно или от ляво на водещия; кога и по какви правила ще се сменя посоката; кога и с каква продължителност ще се правят почивките и пр. Това, че играта се играе по кръга, дава възможност на всеки участник да се включи в нея и да няма пренебрегнати. Играта позволява на участника да си избере нетипично за него поведение и да провери как ще се почувства и как другите ще реагират на това. Игровата ситуация дава възможност за обучение чрез преживяване.

☞ Правилата, които осигуряват действието на принципа „Групата решава“:

- Групата решава реда, по който ще протече играта;
- Всеки участник изчаква, но и не пропуска реда си;
- Всеки избира начина, по който да играе и степенята на участие;
- Обучението се осъществява чрез групово преживяване.

➔ **Принципът 100% игра**

Хората са изложени на опасността да се приемат прекалено сериозно. В такива моменти се забравя, че животът е сцена, а хората – актьори играещи различни роли. Водещият трябва с усмивка да напомня на групата, че участва в игра, да намали напрежението. В противен случай ще надделе стереотипното победение на хората и групата, а тогава тренингът не постига целите си. Участниците трябва да се почувстват свободни от ограниченията на установените отношения, да излязат извън тях, да погледнат на себе си и другите по един нов начин. В това е смисълът на учението чрез преживяване.

☞ Правилата, които осигуряват действието на Принципа 100% игра:

- Създава се игрива атмосфера в групата;
- Водещият с усмивка напомня на групата, че участва в игра;
- Участниците се стремят да се освободят от стереотипните ограничения.

Съображение при организацията на груповата работа:

- ❶ препоръчително е броят на участниците в малката група да не надвишава пет, за да могат участниците да използват по-адекватно методите, с които взаимодействат в групата;
- ❷ добре е участниците да са нечетен брой, тъй като се стига по-лесно до решение при възникване на спорни ситуации – едното мнение винаги ще получи повече „гласове“;
- ❸ при всяка планирана активност в рамките на конкретната форма е желателно съставът на групата да се сменя, за да се избегнат възможностите за стереотипизиране на мнения, конформизма, нездравото лидерство, възникването на конфликти и други типични синдроми на малката общност.

Правилата за водещия при организиране и управление на груповата работа:

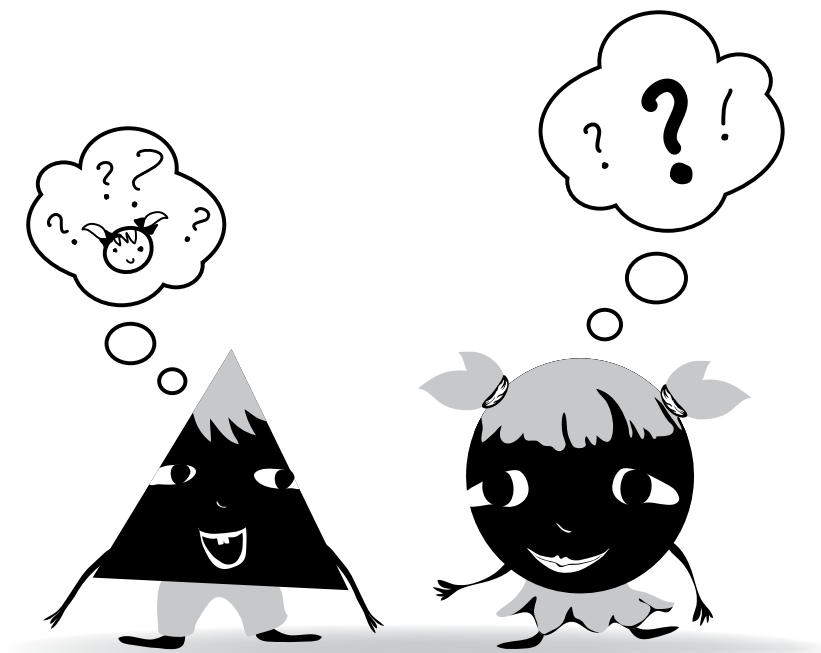
- ❶ Пространството се организира предварително така, че да създава предпоставки за бързо придвижване на участниците и организиране на дейностите.
- ❷ Инструкцията към груповата задача се дава след като групите заемат места, но преди да получат материали за работа. Тя се подава към участниците в следния структуриран вид: цел (защо се прави), съдържание с процедура (какво се прави по реда на изпълнение), как завършва (кой какво прави в края на изпълнение на задачата).
- ❸ Материалите за работа следва да са подготвени предварително така, че да не пречат на работата, но и да се раздават бързо и без да се разсейва вниманието на групата.
- ❹ Преди да се пристъпи към работа, водещият търси обратна връзка – дали всеки участник е разбрал задачата и ролята си в груповата работа. Това може да стане чрез въпроси.

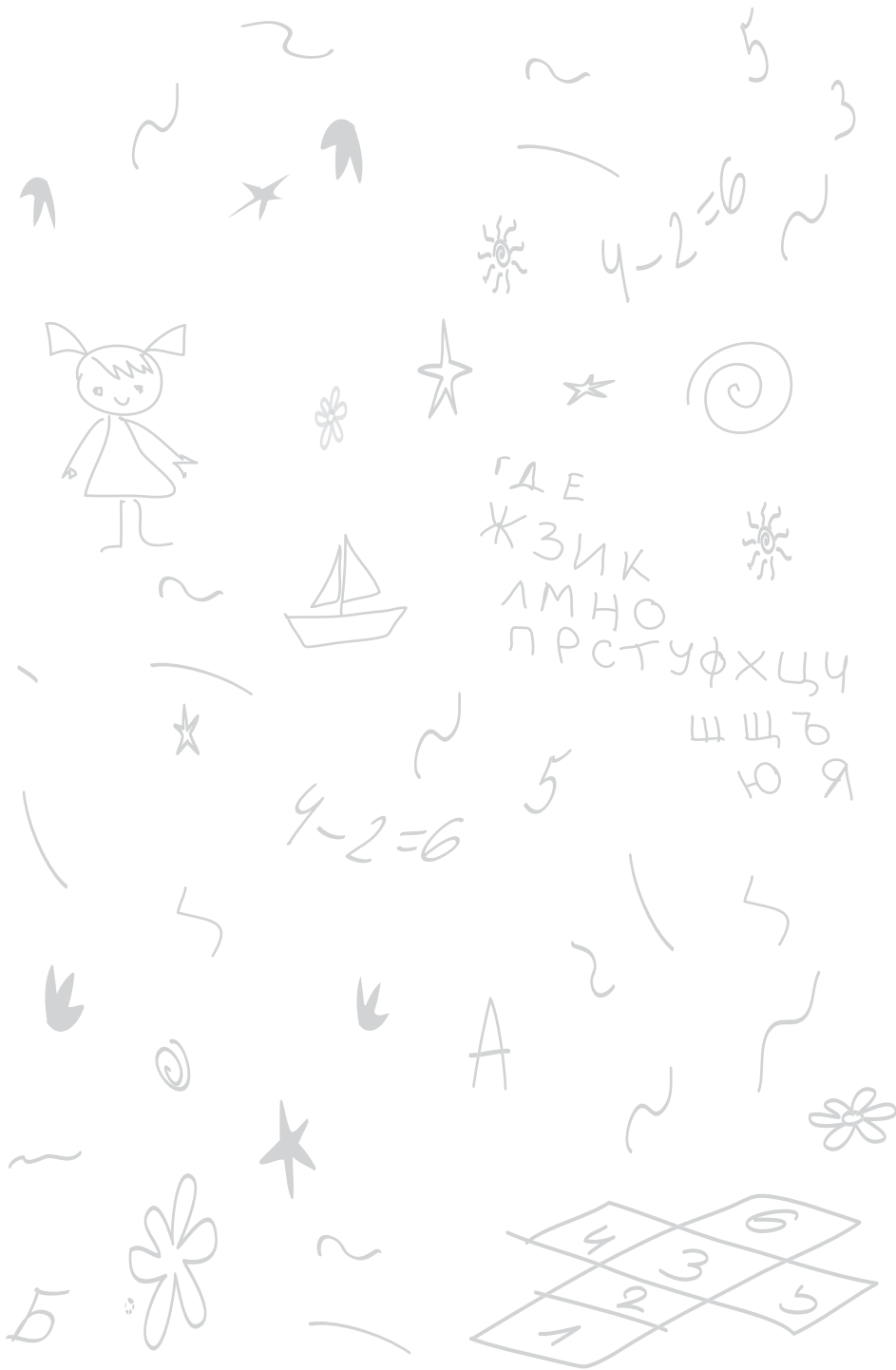
- 5 При всяка активност се отчита мнението на групата и се въвеждат корекции в съдържанието и организацията на дейността при необходимост.
- 6 Задължително се съобщава времето за изпълнение на задачата.
- 7 На финала на всяка активност, преди реструктуриране на дейността в нова форма, се провокират оценъчни и самооценъчни активности според избран или възникнал в хода на интеракцията подход.

ЧАСТ II:

МЕТОДИ ЗА РАБОТА
С УЧЕНИЧЕСКИЯ
КЛАС/ГРУПА

ИНТЕРАКТИВНИ МОДИ

Методи, които:

- са основани на едновременното получаване на знания, формирането на умения и изграждането на нагласи;
- поставят обучаваните в ситуации на взаимодействие и обсъждане на основата на преживяното;
- подпомагат личностното развитие на участниците чрез съпреживяване, диалог, съвместно решаване на проблеми и др. п.

СВЕТОФАР

Цел:

Разпределяне (групиране) на информация

Описание:

- Изработване на правила
- Подготовка на раздавателен материал – информационни листовки с правилата, листовка за попълване „Светофар“
- Формиране на групи и инструктаж за груповата работа
- Работа в подгрупи.
- Представяне и аргументиране на резултатите.
- Обобщение.

Приложение:

Многопосочна: за уточняване на групови правила, за разпределяне правилата на поведение в ролевата игра, за оценяване.

ЛАВИНА (СНЕЖНИ ТОПКИ)

Цел:

Събиране на информация „чрез натрупване“.

Описание:

На видно място се записва въпрос/проблем, на който участниците трябва да отговорят кратко. Всички участници записват последователно мнението си на лист. Условието е всеки участник да прегъне листа така, че написаното да остане скрито от останалите. Накрая водещият прочита събраната информация.

Приложение:

За обобщаване на мнения по значим проблем, за въвеждане в тема, за консолидиране на групата.

SWOT - АНАЛИЗ

Цел:

Самодиагностика и диагностика.

Описание:

Оценяват се силните, слабите страни, възможностите и опасенията (заплахите) на определен проблем или явление.

Може да се използва и за самоанализ, като в случая личността оценява своите силни страни, слаби страни, възможности и страхове.

Приложение:

В конкретна учебна ситуация, при ролеви игри, като стартова техника на други методи, в съчетание с други техники.

РИСУВАНЕ НА ИДЕЯ

Цел:

Провокиране на въображението и асоциации по определена тема.

Описание:

- 1 Избира се тема и се подготвят материали (листи, флоумастри или др. пособия за рисуване).
- 2 Темата се съобщава без допълнителни указания.
- 3 Определя се точно време за изпълнение.
- 4 Формират се групи.
- 5 Определя се говорителя, който представя идеите на групата.
- 6 Провежда се групов дискусия и се правят обобщения.

Приложение:

За въвеждане на нова тема, по която участниците нямат достатъчно информация; допълнително – като стимул за повишаване на самочувствието и усещането за успех след „откриването на истината“.

МОЗЪЧНА АТАКА**Цел:**

Решаване на проблем или изясняване на причините за възникване на проблема.

Описание:

Мозъчната атака се провежда по строги правила, най-важните от които са:

- ✓ Всички идеи са ценни – не се отказвай лесно!
- ✓ Не прекъсвай – давай оценка на идеите, но не критикувай!
- ✓ Използвай въображението си – не мисли в познати категории!
- ✓ Колкото повече идеи, толкова по-добре!

Последователност:

- 1 Представя се въпросът.
- 2 Раздават се помощни материали – листи, флоумасстри;
- 3 Задава се време за записване на идеите.
- 4 Всеки представя индивидуално своята идея.
- 5 Коментар на всяка идея.
- 6 Вземане на решения.

Приложение:

Ефективна е, когато трябва да се идентифицират много причини за кратко време или да се реши проблем по нестандартен начин.

Вариант на МОЗЪЧНА АТАКА**ДОПИТВАНЕ С КАРТОНЧЕТА:****Описание:**

- ✓ Проблемът/темата се записва на флип-чарт (бяла дъска);
- ✓ Раздават се правоъгълни картончета;
- ✓ Участниците записват думи и/или фрази, с които асоциират поставената тема или дават решение на проблема;
- ✓ След прикачване на работа, всеки от участниците заклепва произволно своето картонче на дъската/флип-чарта.
- ✓ Избират се доброволци, които обобщават написаното по определени критерии, след което прочитат всички мнения в отделните групи. Всяка група се наименува според избрания критерий и доброволците поставят кръгло картонче с името на групата.
- ✓ Избират се други доброволци, които поставят различни знаци (стрелки, векторици, звезди, точки и др.п.), с които „маркират“ приоритети, тенденции, интересни позиции.

ПИРАМИДА**Цел:**

Осмишяне на информацията и достигане до конкретни обобщения.

Описание:

- 1 Всеки участник работи самостоятелно, като отбелязва важни за него аспекти на обсъждания проблем. Добре е критерият за броя посочвания/описания да е зададен предварително (напр. до пет)
- 2 Участниците се обединяват по двойки и извеждат общо мнение, като то се постига със съгласие, а не непременно изразява индивидуалните мнения. Ако е приет определен брой посочвания/описания, този критерий се запазва и при по-нататъшната работа.
- 3 Участниците се обединяват по четворки и работят аналогично.

④ Формират се две големи групи, като в случая броят може да не е равен – важно е всички да участват. Групите работят аналогично. След приключване на обсъждането, те избират по един представител, който записва мнението на групата на бяла дъска/флипчарт. Тук се допуска, освен записването на обща позиция, да се запишат и „особени мнения“.

⑤ Мненията се обобщават от водещия чрез дискусия.

Приложение:

За извеждане на значими аспекти от дадена тема. За обсъждане на различни гледни точки и достигане до най-ефективни обобщения.

СИМУЛАЦИОННИ ИГРИ

Симулационните игри са копия на реалността, в които участникът усвоява модели на поведение и влиза в определена роля (действителна или симулирана). Преживяването в симулационната игра е модел на реалността, който поставя пред участниците възможността да подложат на изпитание границите си и да открият неща в себе си, за които дотогава не са знаели. Колкото по-добре замислена и организирана е играта, толкова по-лесно ще е за участниците да свържат симулираните действия с ежедневието си, натрупвайки победенчески опит. Симулационните игри, също така, дават възможност за упражняване и усвояване на нови поведения и отношения в една незаплашителна и неосъждаща атмосфера. Симулациите са много мощни средства за работа с младите хора, особено в условията на интегрирано обучение, където се срещат и адресират предразсъдъците и стереотипите за различните.

Защо се използват симулационни упражнения в обучението

Практическата цел на симулационните игри е да подпомогнат груповото развитие и разбирането на различията. От гледна точка на работата, симулационните игри порождават атмосфера на сътрудничество, в която хората могат спокойно да изследват потенциала и креативността си.

Ползите от употребата на симулационните игри в интегрираното обучение са няколко:

Първо, играчите се научават на кристично осмисляне, което ги подготвя за по-добро планиране на бъдещи стратегии, както и за спонтанно вземане на решения.

Второ, играчите се научават да прилагат теоретичните модели на симулираната ситуация в действителни ситуации. Процесът, също така, дава възможност на играчите да практикуват действителни победения свързани с конкуренцията, емпатията, и общуването, в условията на симулирана реалност.

Трето, може би една от най-ценните ползи за хората занимаващи се с между интегрирано обучение, е че симулираната реалност представлява сигурна територия за среща с различията. Особено когато става дума за спорни въпроси, симулационните игри са едно безопасно място за изследване на деликатни проблеми като толерантност, предразсъдъци, ролеви стереотипи и различие.

Четвърто, това може да е алтернативен метод, особено в неформална среда, за предаване на познания на младите чрез обучение чрез опит.

Пето, ако се използва конструктивно, това може да е ефективен начин за мотивиране на младите.

Съображения при употребата на симулационните игри като метод

Като метод, симулацията може да има по-силно въздействие когато, (а) е съпроводена с максимална емоционална ангажираност, (б) се осъществява в спокойна среда, (в) има адекватно разполагане във времето и ясно обобщение, служещо като познавателна карта за разбиране на преживяното. С други думи, това обучение трябва да е интегрално, да е един холистичен процес на обучение, фокусиран върху различното съдържание, гледна точка и стил на обучение, в непринуден и отворен климат.

За постигането на това, три неща са от особено значение:

- ❶ Разпространяването на нови идеи, принципи или понятия (определяни като „съдържание“);
- ❷ Възможност съдържанието да бъде прилагано в опитна среда (определяно като „преживяване“);

❸ Обсъждане резултата от предприетите действия и изпълнението на ролите в различните фази на симулацията. Какво е било преживяването, какво е било научено, и какво може да се подобри с оглед на ежедневните реалности.

Структуриране на симулацията

Има много начин за структуриране на симулационната игра и различни резултати от провеждането ѝ. Следващите елементи са най-често срещаните и особено популярни в межкултурната работа.

Обстановка: това включва физическата атмосфера, мотивацията на групата и колко добре участниците се познават помежду си. Би било добре да се отбележи, че избора на съдържанието определя и обстановката, в която играта ще се провежда.

Съдържание и цел: всяка игра има цел и съдържание.

Фасилитаторът трябва ясно да покаже това на участниците. В повечето случаи съдържанието и целта са отражение на някаква всекидневна реалност.

Правила: обикновено известни като основни правила, те са особено важни за

насочване на комуникацията и определяне на ролите. Това служи като насока и за самия фасилитатор.

Времева рамка: успеха на симулационната игра се определя от времето между процесите на подготовка и обсъждане. Участниците трябва да имат достатъчно време, за да се ангажират с играта и да желаят да участват в нея. Някои симулационни игри траят дни, а други час или малко повече. Времевата рамка на играта се определя от съдържанието и целта. Трябва, също така, да се даде достатъчно време, за да могат участниците да излязат от ролите си, преди началото на обсъждането.

РОЛЕВИ ИГРИ

Ролевата игра е активен метод на обучение, базиращ се на изследване на преживяванията на участниците, всеки от които получава сценарий за определена роля. Главната цел е да се обсъди и да се научи повече от нашия опит и от този на другите.

Някои съображения от общ характер:

Ролевата игра е много **моцен инструмент** за изваждане на преживяването от участниците на повърхността. Поради това, необходимите предусловия са от ключово значение с оглед постигане целите на заниманието. Те са:

- Поставяне на **ясни цели и задачи** в заниманието.
- **Нуждите и специфичния характер на самата група.** Сценарият може да бъде адаптиран в зависимост от това. Никой не трябва да се засяга лично от сценария или играта на някой друг. Можете да се възползвате от възможността и да дадете на някои участници роли, които те никога не биха изпълнявали в реалния си живот.
- Би било полезно да се положат усилия за подредба и подготовка на **обстановката**. Направете така, че да няма смущения по време на играта.
- Трябва да има достатъчно **време** за навлизане в ролята, за да може след това да има достатъчно неща за обсъждане. Необходимо е да се отпусне достатъчно време за разбиране и навлизане в ролята. След изиграването на сценария е важно да се планира почивка – това ще позволи на участниците да излязат от ролята, преди началото на дискусията.

- От наблюдателите (тези участници, които не са в играта) се очаква да допринесат за дискусията, защото те често дават важна допълнителна информация.
- **Опитът на обучаващите/учителите** по отношение поставяне на задачите, задвижване на ролевата игра и особено обсъждането и дискусията след играта, са от ключово значение за постигане на резултати. Някои от участниците може да се чувстват неудобно да играят. За това е по-добре ролите да се играят от доброволци, въпреки че може да е полезно да се има предвид възможността за разпределяне на отделните роли сред определени участници.

Играенето на роли е много добър метод за преглед на преживяното, а когато се използва в интегрираното обучение, целите трябва да бъдат: анализ на прегръсванията, насърчаване на търпимост вътре в групата и към различните изобито, анализ на отношенията в малцинствата/мнозинствата, граници на търпимостта и т.н.

РЕШАВАНЕ НА ПРОБЛЕМИ

Зле-структурирани проблеми

1. Съдържание на зло-структурираните проблеми – те са „извлечени“ от реалния живот, където данните са противоречиви, не съществуват подходящи предположения или теории, данните са в конфликт. Както в повечето житейски ситуации, зло-структурираните проблеми имат неясни цели и непълна информация.

2. Стратегии за формулиране на зло-структурирани проблеми – в една проблемна ситуация могат да възникнат много на брой проблеми. Най-достъпно е формулирането на добре структурирани проблеми, тъй като ясните предпоставки определят алгоритъма за решение. Предизвикателство е да се потърси нетрадиционното, сложното за решаване в ситуацията. От гледна точка на културните различия, формулирането на зло-структурирани проблеми в обема на проблемна ситуация онагледява представите на участниците за това, що е проблем; представя дискурсни гледни точки при категоризирането на проблема; информира за измеренията на конкретния проблем в дадената култура/ситуация.

3. Стратегии за решаване на зло-структурирани проблеми – от гледна точка на когнитивното усилие, тези проблеми изискват евристичен, а не алгоритмичен подход за решение. Подходът за решение е творчески, непредсказуем, често нееднозначен. Могат да се предложат различни решения на проблема, всяко със своите предимства и недостатъци. При обсъждане на зло-структурирани проблеми, решаващите трябва да „застават“ на алтернативни гледни точки и да привеждат аргументи, обосноваващи предложеното решение.

Дидактически модел за решаване на проблеми в началното училище

На първо ниво в началното училище първоначално се работи с целия клас/група. От проблемната ситуация се извеждат 2-3 конкретни проблема, които се разделят на достъпни за решение суб-проблеми. След това класът/групата се разделя на малки групи. В малките групи се работи по конкретен суб-проблем, като подходът за групова работа е кооперативен – всяка група предлага решения на своя проблем. После решенията се обсъждат в целия клас и се съставя общ план за действие.

На второ ниво в началното училище малките групи вече работят с проблемната ситуация, която предварително е обсъдена в класа/групата с помощта на учителя и е структурирана. Тук се преминава към колаборативен подход за групова работа – всяка група работи по структурираната ситуация и предлага план за решение. Накрая, чрез активности на целия клас/група, се избира най-добрият план измежду плановете на групите или се съставя комбиниран план от най-добрите попадения.

И на двете нива учителят е водеща фигура при организиране и осъществяване на дейността, а учениците работят с една конкретна стратегия, която им е позната. Предимството на този подход в началното училище е, че движението от първо към второ ниво се определя от награждането и логическото изменение на стратегията според нарастващите умения на учениците. В началното училище учителят може да разработи стандартни бланки за работа, с което да се постигне затвърждаване на уменията като предпоставка за формиране на опит. Друго съществено предимство е, че учителят съумява да следи груповия процес и донякъде да управлява груповата интеракция, която в този период е в процес на формиране.

Организация на групово решаване на зле-структурирани проблеми:

I. ниво

- ❶ Проблемна ситуация.
- ❷ Формулиране на проблеми – работа с целия клас/група.
- ❸ Формулиране на суб-проблеми – работа с целия клас/група.
- ❹ Разделяне на класа на малки групи от по 4-5 участника.
- ❺ Разпределяне на проблемите за решение.
- ❻ Работа в малки групи по проблеми (4-стъпкова стратегия, Табл. 1).
- ❼ Обсъждане на план за действие – работа с целия клас/група..
- ❽ Реализиране на плана – работа с целия клас/група..

II. ниво

- ❶ Проблемна ситуация
- ❷ Структуриране на проблемна ситуация и формулиране на проблеми – работа с целия клас/група.
- ❸ Разделяне на класа на малки групи от по 4-5 участника.
- ❹ Работа в малки групи (5-стъпкова стратегия, Табл. 1)
- ❺ Обсъждане на груповите планове за действие (избор на план или конструиране на план) – работа с целия клас/група.
- ❻ Реализиране на плана – работа с целия клас/група.

Основни роли на учителя – ръководител, наставник, източник на информация, експерт, приятел, медиатор, образец, инициатор,

Подходящи методи: беседа, дискусия, брейнсторминг, игра, рисуване, драматизация.

Дидактически модел за решаване на проблеми в прогимназията

В прогимназията учениците сами разработват проблемната ситуация и формират малки групи с дискретната помощ на учителя. Подходът за групово решение е отново колаборативен – всички групи работят по проблемната ситуация, а накрая обсъждат и внедряват обобщен план. Намесата на учителя в процеса е индиректна.

На първо ниво процесът протича така, че решенията се оценяват, след като планът е изпълнен. Това е така, защото на това ниво помощта на учителя е все още подчертана и изпълнението би могло да не е на ниво, но не и да се провали.

На второ ниво решенията се оценяват многократно в отделните групи, тъй като ролята на учителя става все по-малка, а решенията са все повече отговорност на групата/класа.

В прогимназиален етап се експериментира с различни стъпкови стратегии, като структурно стратегиите са близки, но се различават в съдържанието на някои елементи. Целта е учениците да стават опитни в ползването на все повече инструменти за решение, като ги съобразяват с наличната проблемна ситуация. Както беше аргументирано, това дава възможност те да формират все по-рационално поведение за решаване на зле-структурирани проблеми в културно разнообразна среда.

Организация на групово решаване на де-структурирани проблеми:

I. ниво

- ❶ Проблемна ситуация.
- ❷ Разделяне на класа/групата на малки групи с дискретната помощ на учителя.
- ❸ Колаборативно решаване на проблеми в малки групи (всяка група избира 6 или 7 стъпкова стратегия, Табл. 1).
- ❹ Обсъждане на план за действие с целия клас/група.
- ❺ Реализиране на плана с целия клас/група.
- ❻ Оценка на изпълнението (отново може да се подходи с работа в малки групи или с целия клас).

II. ниво

- ❶ Проблемна ситуация.
- ❷ Разделяне на класа на малки групи с дискретната помощ на учителя.
- ❸ Колаборативно решаване на проблеми и оценка на решения (всяка група избира 6 или 7 стъпкова стратегия, Табл. 1).
- ❹ Обсъждане на план за действие в целия клас/група.
- ❺ Реализиране на плана.

Основни роли на учителя – модератор, медиатор, селектор на информация, приятел, медиатор, консултант, координатор, сътрудник.

Подходящи методи: дискусия, дебат, учебен театър, симулация, колаж, рисуване, рефлексивни методи, специфични методи от някоя наука.

Дидактически модел за решаване на проблеми в гимназията

В гимназията учениците вече работят с обобщен цикъл за решаване на проблеми, който им служи като ориентир. Те сами организират работата си и предприемат действия. По избор могат да се разделят на по-малки групи, да колаборират или кооперират дейността. Възможно е дори да приемат конкурентен принцип за разработване на проблемната ситуация. Учителят не участва пряко в процеса, а само отговаря на конкретни въпроси или оказва съдействие, ако му го поискат. Понякога може да възрази и да стане равнопоставен участник в процеса.

На първо ниво учениците избират от познати стъпкови стратегии, използват евристички или комбинират двата подхода за решаване на проблеми.

На второ ниво те вече могат да изработват и собствени стратегии, в които комбинират стъпки и евристички или представляват цялостни оригинални стратегии. На този етап интеркултурната комуникация трябва да е станала иманентна част от процеса на решаване на проблеми.

Организация на групово решаване на де-структурирани проблеми:

I. ниво

- ❶ Проблемна ситуация.
- ❷ Работа в голяма група или разделяне на класа на малки групи без помощ на учителя.
- ❸ Колаборативно или кооперативно решаване на проблеми – класът/групата и/или всяка малка група избира измежду познати

стратегии и/или евристики (Табл. 1).

- ④ Обсъждане на план за действие (отново може да се подходи с работа в малки групи или с целия клас).
- ⑤ Реализиране на плана (отново може да се подходи с работа в малки групи или с целия клас).
- ⑥ Оценка на изпълнението (отново може да се подходи с работа в малки групи или с целия клас).

II. ниво

- ① Проблемна ситуация
- ② Работа в голяма група или разделяне на класа на малки групи без помощ на учителя.
- ③ Колaborативно или кооперативно решаване на проблеми – класът и/или всяка група изработва собствени стратегии и/или евристики (Табл. 1).
- ④ Обсъждане на план за действие (отново може да се подходи с работа в малки групи или с целия клас).
- ⑤ Реализиране на плана (отново може да се подходи с работа в малки групи или с целия клас).
- ⑥ Оценка на изпълнението (отново може да се подходи с работа в малки групи или с целия клас).

Основни роли на учителя – консултант, тренер, медиатор, съмишленник, сътрудник, фасилитатор, тютюр, опонент, конкурент.

Подходящи методи: брейнсторминг, изобразителни методи, справяне с конфликти, крътосан анализ, трансакционен анализ, форумен театър, фото-видеозаснемане, мрежа от критерии, абстрактни модели, метод на фокусната група; морфологичен анализ, изследователски методи; анализ на казуси; специфични научни методи.

ТАБЛИЦА 1. СТРАТЕГИИ ЗА РЕШАВАНЕ НА ПРОБЛЕМИ

Начално училище 1 ниво	4 стъпкова стратегия: 1. Разбиране на проблема 2. Откриване на идеи 3. Обсъждане на идеи 4. Вземане на решения	
2 ниво	5 стъпкова стратегия: 1. Откриване на факти 2. Намиране на проблема 3. Откриване на идеи 4. Обсъждане на идеи 5. Изработване на план за действие	
Прогимназия 1 ниво	6 стъпкова стратегия: 1. Намиране на проблема 2. Представяне на проблема 3. Планиране на решения 4. Изпълнение на плана за решение 5. Оценка на решението 6. Обобщенията относно ползата	7 стъпкова стратегия: 1. Идентифициране на проблема 2. Дефиниране на проблема 3. Изработване на стратегия 4. Представяне на информацията 5. Определяне на ресурсите 6. Осъществяване 7. Мониторинг и оценка
2 ниво	6 стъпкова стратегия: 1. Дефиниране на проблема 2. Анализ на проблема 3. Определяне на целите 4. Генериране на възможни решения 5. Анализ на решенията 6. Осъществяване	6 стъпкова стратегия: Вземане на решение относно наличието или липсата на проблем Идентифициране и изясняване на проблема Генериране на възможни решения Оценка на възможните решения. Избор на решение. Осъществяване на решението Оценка на резултат.
	7 стъпкова стратегия: Дефиниране на проблема Анализ на проблема Генериране на възможни решения Анализ на решенията Избор на най-доброто решение/я Планиране на последващи действия (следващи стъпки) Осъществяване	
Гимназия ниво	Цикъл на решаването на проблеми Идентифициране на проблема Дефиниране на проблема Изработване на стратегии за решаване на проблема Организиране на информацията за проблема Определяне на ресурсите Анализ на решенията План за действие Мониторинг и оценка	НЯКОИ ЕВРИСТИКИ Анализ „Последният метод“ (Means-End Analysis) Работи напред (Working Forward) Работи назад (Working Backwards) Генериране и тестване Регулация Проба-грешка Insait Аналогия „Изкачване на хълм“
2 ниво		

ДЕБАТИ

Дебатите са определена форма на представяне на аргумент, в което първо се излага едната страна на даден въпрос (**твърдение**), а после следва обратната гледна точка (**антитеза**). Въпросът може да бъде изложен отново от друг, който да се опита да критикува, след това някой да го опровергае и така нататък. Това продължава, докато се предложи основателна причина на двете страни да направят коментар и да дадат предположения.

Дебатът се осъществява в отбори (дебатиращи страни), като едният отбор е утвърждаващ (т.е. отборът „за“), а другият – отхвърлящ (т.е. отборът „против“). Важно условие е, участниците в отборите да се избират чрез жребий, така че да попаднат в съответния отбор случайно, а не според убежденията си. Обикновено, макар че не е правило, дебатът започва от утвърждаващия отбор.

Дебатът се прави се пред публика, която изразява мнението си под формата на индивидуални изказвания в подкрепа или в опровержение на едната или другата страна, или под формата на крайно гласуване гали да се подкрепи или да се отхвърли твърдението, което се защитава.

Принципи за водене на дебати:

1. Води дебати, за да учиш – участието в дебат е предпоставка за усвояване на ключови социални умения. Победата не трябва да е цел на дебата – по-съществено е да научиш нещо, да споделиш и/или дори да промениш позицията си по даден въпрос.

2. Бъди честен – честността в дебатите се разбира като рефлексивно осмисляне на слабостите в собствената позиция, като надеждно излагане на аргументи и доказателства, като признаване на предимствата на опонента.

3. Уважавай другите – воденето на дебати следва да се абстрахира от личността и да се концентрира върху мненията и аргументите.

Елементи на дебата:

1. Тема – представява конкретно твърдение в три възможни аспекта:

- Тема, представен като крайна теза.

Например: Манифестациите по случай 24 май трябва да са задължителни.

- Тема, представена като факт.

Например: Тютюнопушенето е вредно!

- Тема, представена като ценностно убеждение

Например: По-добре да се учи в професионална гимназия, отколкото в СОУ.

2. Председател (съдия, съдийско жури) – избира се подход, според следните варианти:

Вариант А: Дебатът се ръководи от **председател**, който представя всеки говорител и избира хора от публиката, които искат да говорят. Председателят контролира ораторите (говорителите) и публиката и налага ред, ако се стигне до пререкания.

Вариант Б: Дебатът се ръководи от **съдия**, който изпълнява ролята на председател (с вече описаните функции).

Вариант В: Дебатът се ръководи от съдийско жури, което избира **председателя**. **Председателят на журито** е с функции на председател на дебата (аналогични на вариант А).

3. Дебатиращи страни (отбори) – дебатът се провежда между два отбора, представляващи страни по спора. Обичайният брой участници в отбор е между три и четири.

А. Страна, утвърждаваща темата (първи отбор) – представителите на утвърждаващата страна трябва да убедят съдията/съдиите/публиката, че темата изразява *вярно* твърдение, т.е. *защитават* темата така, както е формулирана.

Б. Страна, отрицаваща темата (втори отбор) – представителите на отрицаващата страна трябва да убедят съдията/съдиите/публиката, че темата изразява *невърно* твърдение, т.е. *отхвърлят* темата така, както е формулирана.

4. Публика – участието на публиката в дебата е в три аспекта:

А. Участва с изказвания по установен регламент.

Б. Участва в организацията на дебата, като с нейно участие се решават следните въпроси:

– *Дали ще се обсъжда въпрос, свързан с факти, с оценка или с поведение?*

Въпросите, свързани с факти, могат да се категоризират като твърдения за това, какъв е светът.

Въпросите, свързани с оценка, обикновено са за това, дали дадено действие е правилно като цяло или грешно, т.е. кой какви ценности смята за най-важни.

Въпросите, свързани с поведението, са изложения за действие, което според поддръжника носи или не носи полза.

Въпросите за действителността са подходящи за по-леки дебати, докато въпросите, свързани с оценка и поведение, са подходящи за по-сериозни дебати.

– *Дали ще се смесят ученици с експерти, или ще има само експерти, или само ученици?*

– *Дали председателят ще бъде ученик, учител или родител?*

На практика учителят работи най-добре като председател, докато формата не бъде установена. Когато всички са усвоили метода, един ученик или родител също може да бъде ефективен в ролята на председател.

– *Дали ще има приоритет представянето или съдържанието, или и двете?*

Важна част от подготовката на публиката е участниците да разберат, на какво ще се основава тяхното решение при крайното гласуване. Действително е много трудно да се разграничи стила от съдържанието, но си струва публиката да разбере, че дори някои от ораторите да се изразяват по-леко и свободно от други, това невинаги е причина да се гласува за изложената от тях теза.

– *Дали ще бъде позволено доказателствата да се четат?*

На практика е по-добре ораторите да се насърчават да се позовават на доказателства, вместо дословно да повтарят готови текстове, но понякога добре подбран цитат или смислена забележка могат да имат огромен ефект.

– *Дали ще бъде позволено на ораторите от отбора, който в момента няма думата, да задават въпроси във времето за изказване на другите?*

Обикновено се приема формулата „по този въпрос“ – участник от отбора, който в момента няма думата, се изправя и казва „по този въпрос“. Ораторът може да приеме или отхвърли усънено или с жест прекъсването.

В. Участва в избора на победител и/или отличаването на най-добър дебатирател.

5. Аргументи – представляват структурирани изказвания, чрез които съдията/съдиите/публиката трябва да бъдат убедени в позицията на съответната страна.

Структура на аргументите:

- ❶ Изказване на твърдение;
- ❷ Обяснение;
- ❸ Подкрепа чрез доказателства и разсъждения;
- ❹ Изводи/обобщения на твърдението.

6. Доказателства – представляват допълнение към тезата. Те са доводи с позовавания на достоверна информация (надеждни източници) и/или експертно мнение.

7. „Кръстосан диалог“ – води се между двете дебатыращи страни. Представлява регламентирано право на ответната страна да задава въпроси с цел изясняване на позиции или посочване на грешки в тезата на противника.

8. Оценяване – извършва се чрез гласуване или избор съобразно избрания вариант. Добре е съдията и/или журито да разполагат с бланка с критерии, по които да се оценява всеки един етап от дебата (напр. с помощта на точки, оценъчна скала и гр. количествени измерители). Би могъл да се отличи най-добрият дебатыращ, независимо дали отборът е песчелил дебата.

Вариант А: Публиката избира отбора-победител чрез гласуване.

Вариант Б: Съдията отличава отбора-победител.

Вариант В: Журито, чрез гласуване, избира отбора-победител. Може да се въведат точки или индекси, по които журито да поставя оценки, въз основа на които да се избере победителят.

Структура на дебата (с трима участници в отбор)

Отростена структура:

Трима оратори говорят по **пет минути** в следния ред – първи поддръжник на твърдението, първи поддръжник на обратното мнение, втори поддръжник на твърдението, втори поддръжник на обратното мнение, трети поддръжник на твърдението, трети поддръжник на обратното мнение. След основните речи се дава гумата за изказвания от аудиторията, всяко от които не трябва да надхвърля две минути (общо – приблизително десет минути), последвани от кратки обобщения (по три минути), направени от предварително определени представители на всяка от страните. Дебатът завършва след гласуване на публиката със „за“, „против“ и „въздържали се“ (респ. журито или председателя в зависимост от избрания формат).

Структура тип „Лавина“:

Изказванията и диалогът са един след друг, както следва:

1. Първи поддръжник на твърдението (У1) – 5 мин.
- Трети поддръжник на обратното мнение (О3).
2. Първи поддръжник на обратното мнение (О1) – 5 мин.
- Трети поддръжник на твърдението (У3) задава въпрос.
3. Втори поддръжник на твърдението (У2) – 4 мин.
- Първи поддръжник на обратното мнение задава въпроси.
4. Втори поддръжник на обратното мнение (О2) – 4 мин.
- Първи поддръжник на твърдението (У1) задава въпрос.
5. Трети поддръжник на твърдението (У3) – 3 мин.
6. Трети поддръжник на обратното мнение (О3) – 3 мин.

Форматът, в който говорещият би могъл да покаже, че изказването му е приключило и е готов да отговаря на въпроси, е: „*Благодаря ви! Готов съм за въпроси!*“

След диалога се дава гумата за изказвания от аудиторията, всяко с регламент **две минути**.

Следват кратки обобщения (по три минути), представени от предварително определени участници на всеки отбор. Дебатът завършва след гласуване на публиката със „за“, „против“ и „въздържали се“ (респ. журито или председателя в зависимост от избрания формат).

Хаотична структура

I част: Изказвания

Трима оратори говорят, както следва:

1. Първи поддръжник на твърдението (У1) – 6 мин.
2. Първи поддръжник на обратното мнение (О1) – 6 мин.
3. Втори поддръжник на твърдението (У2) – 5 мин.
4. Втори поддръжник на обратното мнение (О2) – 5 мин.
5. Трети поддръжник на твърдението (У3) – 4 мин.
6. Трети поддръжник на обратното мнение (О3) – 4 мин.

II част: Кръстосан диалог

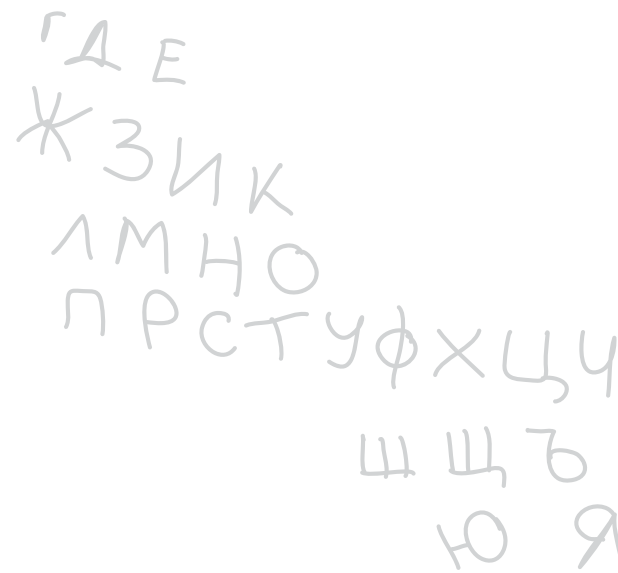
Дава се право на всеки да зададе въпрос на опонент от другия отбор по избор като изборът следва да е заявен. Поредността на даване на гумата за въпроси е:

У1 – О1 – У2 – О2 – У3 – О3

Форматът на обръщение, след получаване на гумата, би могъл да е следният: *Въпросът ти е към ... (посочва се според избрания начин – име, индекс и др.).*

След диалога се дава гумата за изказвания от аудиторията, всяко с регламент **две минути**, като участникът от публиката може да посочи, кой от участниците в отборите да даде отговор на въпроса (ако има такъв).

Следват кратки обобщения (по три минути), представени от предварително определени участници на всеки отбор. Дебатът завършва след гласуване на публиката със „за“, „против“ и „въздържали се“ (респ. журито или председателя в зависимост от избрания формат).

У1	О1	У2	О2	У3	О3
Съгласи се с темата	Изрази несъгласие с темата	Потвърди утвърждаващата позиция	Изясни основните различия	Разгледай областите на противоположаване	Разгледай областите на противоположаване
Дефинирай основните понятия по темата	Приеми или предложи алтернативна дефиниция	Потвърди дефиницията, опровергай алтернативите	При алтернативна дефиниция продължи обясненията	Обясни отново, защо утвърждаващата дефиниция е валидна	Уточни дефиниционните различия
Определи цел и критерии	Приеми критериите или предложи собствени	Подчертай ценността на критерия	Докажи, подкрепи алтернативната цел	Обясни отново, защо утвърждаващият критерий е по-убедителен	Съпостави дискутираните цели/критерии
Изложи и докажи: Аргумент Аргумент Аргумент	Обори аргументите на У1 един по един	Възстанови утвърждаващата теза аргумент по аргумент	Разгледай утвърждаващата теза точка по точка: обясни слабостите в утвърждаващата теза дай нови доказателства Използвай цитати, примери, аналогии.	Следвай схемата на утвърждаващата теза: съпостави спорните аргументи пред съдиите; обясни силата на собствените аргументи как утвърждаващите продължават да ги поддържат	Следвай схемата на утвърждаващата теза: съпостави/прецени най-спорните въпроси обясни силата и въздействието им посочи най-важните аргументи в дебата
Обобщи ясно	Представи отрицаващата теза: Аргумент Аргумент Аргумент	Обори аргументите на О1 един по един	Възстанови отрицаващия казус и разшири първоначалните аргументи	Разгледай развитите нови идеи в аргументацията. Не пропускай да ги обориш. Финално заключение.	Подкрепи отрицаващите аргументи, като обориш всички атаки Финално заключение.

ПАНЕЛНА ДИСКУСИЯ

Панелната дискусия представлява обмен на мнения по конкретен проблем. Дискусията може да се проведе по два начина.

I. начин

Дискусията се води в един панел с всички участници и публиката. При този начин на провеждане, тя започва с въпрос към всички участници в панела, които са трима или четирима. Публиката може да изказва мнението си по неофициален начин – най-често под формата на директни въпроси към участниците. Дискусията се води от модератор, който насочва спора, за да осигури представянето на противоположните гледни точки и да гарантира отговорите на въпросите. Водещ може да е учителят или ученик, подпомогнат в подготовката си от учителя. Дискусията има строго определена продължителност – обикновено времетраенето е 40-45 минути.

В този вариант дискусията се води по следния начин (върху примера с четирима участници):

Въпросите, които би следвало да се решат с участието на публиката, включват:

1. Колко време да дава водещият за отговори на въпроси?

2. Да бъде ли позволено на публиката да задава въпроси?

Ако ѝ се позволи, еднакво ли да бъде времето за задаващия въпроси и за отговарящия?

3. *Дали хората от публиката трябва да съобщават имената си преди да говорят?*

4. *Да бъде ли разрешено на публиката да прави изявления?*

Ако това се приеме, водещият трябва да представя изявленията като предизвикателство към някоя от гледните точки на участниците и да приеме формат за това, например: „..... заяви, че Каква е вашата позиция?“

5. *Необходимо ли е водещият да повтаря въпросите в по-кратка или по-убедителна форма?*

6. *Какъв трябва да бъде водещият?*

В този случай се избира между следните позиции:

- **неутрален** – водещият ще се опитва да даде възможност всяко мнение да бъде изказано.
- **ръководен от дневния ред** – водещият ще се стреми да получи отговор на определен въпрос.
- **пристрастен** – водещият ще има позиция по самата тема и ще я следва. Докато водещият в дискусия, спазваща дневния ред, може да поиска даден въпрос да бъде изложен по определен начин (което означава на конкретни възгледи да се отдели повече време), пристрастният водещ има право на активно противопоставяне на изказваните становища.
- **провокативен** – водещият иска да покаже, как всяка гледна точка се противопоставя на другите. Така всички възможни спорни мнения между отделните участници в панела и публиката се разкриват и представят едно срещу друго.

7. *Какви да бъдат участниците в панела – експерти или ученици, които защитават определени гледници?*

Потенциалните експерти може да са колеги, членове на местната общност, политици, учени, родители и т.н. Експертите обикновено успяват да внесат нови гледни точки към даден въпрос.

8. *Ще има ли човек, който да следи времето?*

Въпреки че водещият трябва да се съобразява с времето, е добре някой ученик да приготви две карти, на които да пише „30 секунди“ и „1 минута“, за да показва на хората от публиката колко време им остава. Добра идея е също на водещия да се осигури хронометър, за да определя темпото на дискусията.

Подготовка на дискусията:

А. Обща подготовка по темата:

- разкриване на главните аспекти на темата;
- проучване на техните поддръжници и причините за това, намиране на онези, които се противопоставят на този възглед и защо, изследване на историята на мненията и т.н.

Б. Специфична подготовка на водещия:

- Водещият трябва да подготви отворени въпроси, т.е. такива въпроси, на които не може да се отговаря с „да“ или „не“.
- Отворените въпроси трябва да бъдат допълнени от подбрани конкретни (ясно очертани) въпроси, започващи дискусията от гледната точка на някой от експертите по даден въпрос, за която се знае със сигурност, че е противоположна на възгледа на друг експерт. Така водещият има възможност да раздвижи дискусията.
- Водещият може да сметне за полезно да подготви някакво резюме, което обобщава възгледите на даден експерт, като отбележи в какво другите експерти му се противопоставят. Особено важно е да се припомни, ако някой от експертите наскоро си е променил

мнението. Това позволява на водещия да задава въпроси.

II. начин

Дискусията се води в отделни панели, а участниците са разделени на групи. Всяка група получава специфична задача – дискусия върху част от общия проблем. Решението на комплексния проблем представлява сбор от отделните решения на проблемите в подгрупите.

При този начин на провеждане дискусията следва следните методически стъпки:

1. *Водещият избира подходящ проблем за дискутиране*.*
2. *Определя подпроблемите.*
3. *Формират се подгрупите, разпределят се ролите и подпроблемите за обсъждане.*
4. *Участниците се инструктира относно процедурата на обсъждане, отразяване и представяне на резултатите.*
5. *Определя се време за дискусии в подгрупите.*
6. *Провеждат се дискусиите в подгрупите.*
7. *Резултатите на групите се представят от говорителя.*
8. *Крайният резултат се обобщава (на дъска или постер) – от водещия или от друг участник по желание.*

*Ако водещият е ученик, той е подпомаган от учителя във всеки етап от подготовката на дискусията!

ПРИМЕРНИ ТРЕНИНГИ ЗА УЧЕНИЦИ

Цели:

- Да се повиши толерантността към различieto у групия
- Да се редуцират прегразсъбъците към децата, които имат проблеми в развитието или се справят по-трудно с учебния материал
- Да се повиши информираността по някои често срещани проблеми на децата със СОП – синдром на Даун, синдром на Аспергер и др.

Структура на тренинга:

- Въвеждаща част
- Основна част
- Закljučителна част

Теми:

- Различieto
- Ценности
- Приятелството
- Толерантността

Примерен тренинг-модул на тема „Толерантност“

за начален етап (III-IV клас)

I. Тема

Темата „Толерантност“ се реализира в три поредни часа на класа, като се декомпозира в три **подтеми**:

1. Ние сме различни, ние си приличаме.
2. Кой съм аз, кой си ти.
3. Вълшебни гуми за Влади.

II. Цели

- Да се повиши толерантността към различието у другия;
- Да се редуцират предразсъдъците към децата, които имат проблеми в развитието или се справят по-трудно с учебния материал;
- Да се повиши информираността по някои често срещани проблеми на децата със СОП – синдром на Даун, синдром на Аспергер и др.

III. Водещи (модератори)

Водещите работят в групи по трима, т.е. всеки час на класа има един водещ и двама помощник-водещи, като тези функции се сменят в трите часа. Така всеки е водещ веднъж и два пъти – помощник-водещ.

*Водещи могат да са: класният ръководител и други учители, класният ръководител и двама родители, класният ръководител и двама по-големи ученици, класният ръководител и двама ученици от класа.

IV. Структура

Трите часа имат еднаква структура, базирана на тренингови форми, която включва и използване на съответни методи.

1. Въведение

Използваният метод е упражнение от типа *айсбрейкър* (ледоразбивач), чието предназначение е да редуцира напрежението и да подпомогне участниците да се отпуснат. Контекстен метод е *инструктажът*, чрез който се въвеждат и правила за групова работа.

2. Работа в малки групи

Използват се методите: *дискусия, решаване на проблеми, решаване на казуси, рисуване на идея, инструктаж, спор, демонстрация, мониторинг*.

3. Обобщение

Използва се *дискусия и мониторинг*.

4. Заключение

Отново се използва метод от типа *айсбрейкър*.

V. Съдържание

Първи час

Тема: Ние сме различни, ние си приличаме

1. Въведение

Упражнение „Импулс“.

Учениците са застанали в кръг, водещият и помощник-водещите също са в кръга. Инструкцията към участниците е да се отпуснат и да се хванат за ръце. По сигнал на водещия, той самият подава „импулс“ под формата на леко стисване на ръката на гясно стоящия. След като „получи импулса“, гясно стоящия следва да го предаде по същия начин и така, докато се премине през всички участници. Засича се общото време, за което групата се справя с упражнението.

Водещият обяснява, че в следващите няколко часа на класа ще се работи по нетрадиционен начин – с много движение и веселие. Ето защо е необходимо учениците да имат правило, с което да се поуска тишина, в случай че групата не се изслушва или не е концентрирана. Предлагат се няколко начина за това, а групата избира.

Работа в малки групи

Класът се разделя на групи. За целта се използват имената на приказки. Ако децата в класа са 25, се подготвят 25 листчета, като на всеки пет е написано името на една и съща приказка. Така се формират пет групи по пет участника. Приказките са избрани така, че да звучат познато на децата и да създават предпоставка на аналогия – Снежанка, Червената шапчица, Зелена гора, Синята брада, Златното момиче.

Докамо децата са в кръг, водещият минава и всеки тегли по едно листче. В това време помощник-водещите поставят по една табелка на предварително обособени места (според броя на групите), която е цветова и символна аналогия с приказката (бяла с

изобразена снежинка, червена с изобразена шапка, зелена с изобразено дърво, синя с изобразен човек, жълта с изобразено слънце)

Поставя се и кутия с материали – е картон, лепила, ножици, изрезки от списания, цветни ClipArt картини (добре е да има изображения на деца с различен цвят на кожата, деца в инвалидни колички, и т.н.). Децата получават инструкцията от водещия да намерят останалите герои от своята приказка – това е тяхната работна група, да заемат определеното за групата място и да чуят задачата.

Основна активност

Всяка група, след обсъждане, трябва да изработи колаж, на който да изобрази, по какво си приличат и по какво се различават всички деца. Групата избира говорител, който закача готовия колаж с помощта на някой от водещите на определено място и представя груповото мнение.

Водещите и помощниците се включват в работата на групите, без да „направят“ мнение, като равнопоставени партньори. Те следят как се вземат решенията и насърчават всички членове на групата да участват, поощряват организирането на материала върху листа, така както ще бъде изложен пред голямата група и помагат на децата в малката група да си изберат „говорител“, който ще представи груповото мнение.

2. Обобщение

От помощник-водещите

При обобщението от помощниците вниманието се насочва към процеса на работа в малките групи – дали децата са си сътрудничели, дали е имало конфликти и несъгласия, как са се справили с тях, дали е имало изолирани членове на групата.

От водещия

Целта на водещия е да насочи вниманието към това, че разликите са преди всичко във външното: ръст, тегло, цвят на косата и очите, а приликите са в преживяванията и чувствата, които децата изпитват – любов, радост, гняв, тъга, омраза и т.н. Той трябва да проследи има ли елементи, които са общи за групите, а също така да отчете и разликите.

Дискусията се фокусира в следния кръг въпроси:

- Кое кара децата да се чувстват добре?
- Как се отнасяме понякога към различните деца – тези, които не могат да се справят толкова бързо с ученето, които имат проблеми с придвижването?

3. Заключение

Часът завършва със същото упражнение като въвеждащото. Отново се засича времето за изпълнение на упражнението. Целта е то да е подобро, за да повиши увереността на децата, че могат да си сътрудничат, да работят заедно и това допринася за общия им успех.

Втори час

Тема: Кой съм аз, кой си ти

1. Въведение

Въвеждащо упражнение е същото като в предходния час. Децата вече се организират сами в изпълнението му и отчитат, как се е справила групата.

2. Работа в малки групи

Разделянето на групи е аналогично с това в предходния час, но се

използват листчета с имена на приказни герои. Героите от шест приказки са написани на листчета. Ако децата са 30 се избират приказки с по пет герои – така се получават 6 групи по 5 деца. Внимава се имената на героите да не се повтарят в различните приказки (напр. лисицата от „Бременските музиканти“ и Лиса от „Жилената пипка“ – това ще доведе до объркване), както и приказките да са познати на децата.

Помощниците поставят табелки с имената на приказките на предварително обособени работни места, както и кутия с материали - набор от емотикони (графични изображения на състояния, чрез които децата често комуникират в Интернет).

Основна активност

Задачата се състои от две части.

Първата част на задачата е децата да подберат емотикони за всеки член от групата и да представят групата си чрез колаж от емотикони.

Втората част от задачата е да изработят колажи от емотикони – послания към другите групи – какво биха искали да им кажат, да им пожелаят, да ги насърчат.

Отново групов отговорник представя мнението на групата, както и водещият и помощниците се включват в дейността.

3. Обобщение**Обобщение от помощниците**

Чрез дискусия по сходни с предходния час критерии. Помощниците насърчават децата към позитивни послания, следят да не се появяват обидни или унижителни квалификации.

Обобщение от водещия

Дискусията е вариативна - трябва да се намерят думи, с които да се опише духа на направените от децата настоящи послания, да

се поощри тяхната креативност и находчивост. Обобщението трябва да е по посока на това, че всяко дете има нужда от насърчаване, всяко дете има някакъв талант, някакви способности, които трябва да се уважават. Всяко дете трябва да бъде забелязвано и поощрявано когато полага усилия в ученето, в спорта, в приятелството. Крайният резултат е важен, но още по-важно е да забелязваме другия, когато прави усилие или когато ни помага в трудни ситуации и т.н.

4. Заклучение

Частът завършва със същото упражнение като въвеждащото. Технологията и целта на заключителното упражнение е същата както в първи урок.

Трети час

Тема: Вълшебни гуми за Влади

1. Въведение

Въвеждащото упражнение се повтаря. В случая водещият приканва децата да се досетят как започва този нетрадиционен час, да се организират и сами да изпълнят упражнението.

Работа в малки групи

Разделянето на групи става аналогично на описаното го момента. Този път се използват вълшебни предмети – летящо килимче, шапка невидимка, вълшебна пръчица, вълшебна лампа, вълшебен пръстен. Табелките са с имената на литературните произведения, до които се отнася предметът. Необходимите материали са флумастери, моливи, картон, стари каталози за изрязване, други картинки, плик А4.

Основна активност

Изработване на картичка за Влади. На децата се предлага да чуят историята на Влади.

Влади е момче на 8 г. Тази година той е в първи клас. Дани има заболяване, което се нарича синдром на Даун. То го прави по-различен от другите деца – той е по-бавен, по-трудно научава новите неща в училище. Миналата година Влади е бил в детската градина, където е имал приятели. Сега той е в новия клас, с други деца, които не го познават и понякога го обиждат, опитват се да го ударят или го изолират от игрите през междучасието. Когато това се случва Влади е много тъжен и често казва на родителите си и на учителката, че не иска повече да ходи на училище.

Провежда се мотивираща беседа, в която се обяснява, че Влади има нужда от окуражаващите гуми на децата. Тъй като те са по-големи, знаят повече за ученето, трудностите в училище и за приятелството.

Задачата е всяка група да изработи картичка за Влади (в единия случай тя беше Коледна, тъй като предстояха Коледни и новогодишни празници, а в другия – пролетна, тъй като предстояше „Първа пролет“). Картичката трябва да съдържа текст – послание за Влади.

Когато са готови децата представят писмата си пред всички съученици. Всички заедно се опитват да разпознаят най-точните гуми, които биха окуражили Влади да продължи да ходи на училище и да търси приятели.

Водещите участват, като спецификата е, че при изпълнението на тази задача те трябва да насърчават децата да напишат текста достатъчно автентично и искрено, като ги подпомагат с въпроси.

2. Обобщение

Обобщение от помощниците

Дискусията е насочена към това, какви гуми са използвали децата;

защо са ги подбрали; как ще се чувства Влади, когато ги прочете.

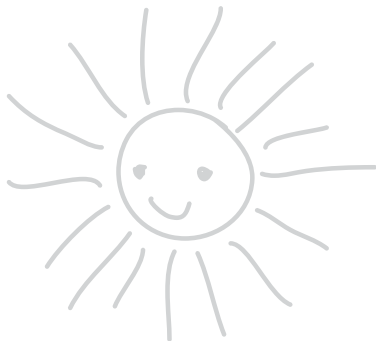
Обобщение от водещия

Обобщението е по посока на това, колко са важни гумите и приятелите в трудни моменти за децата. Дава се малко информация за синдрома на Даун и се обобщава, че тези деца могат да постигнат много, ако срещнат подкрепа, ако не бъдат отхвърлени, изолирани и обиждани.

Водещият благодари на децата, че са приели тази задача толкова добре, че са работили активно и искрено са намерили своите гуми за Влади. Писмата се слагат в един голям плик и водещият поема ангажимент пред децата те да бъдат предадени лично на Влади.

3. Заключение

Часът завършва с го момента изпълняваното упражнение. Технологията и целта на заключителното упражнение е същата, както в останалите часове.

Примерен тренинг-модул на тема „Различността“

за прогимназиален етап (V и VI клас)

I. Тема

Темата „Различността“ се реализира в четири или пет поредни часа на класа (в зависимост от темпа на работа на участниците), като се декомпозира в три **подтеми**:

1. **Ценности.**
2. **Приятелство.**
3. **Проблем ли е различието?**

II. Цели

- Да се осмисли различието като обществена ценност;
- Да се редуцират предразсъжденията, базирани на различност;
- Да се повиши информираността за различни форми на различие, най-вече основани на увреждане.

III. Водещи (модератори)

Водещите работят в групи по трима – всеки час на класа има един водещ и двама помощник-водещи, като тези функции се сменят в трите часа. Така всеки е водещ веднъж и два пъти – помощник-водещ.

IV. Структура

Часовете имат различна структура, базирана на тренингови форми, която включва три основни момента, в които методите и формите варират според груповата динамика. Структурата може да се представи по следния начин.

1. Въведение

Използваният метод е упражнение от типа *айсбрейкър* (ледоразбивач), чието предназначение е да въведе участниците в предстоящата динамична работа и темата чрез концентрация. Провежда се инструктаж, при който се определят правилата за групова работа.

2. Основна част

В тази част всяка основна активност завършва с обобщение и представлява самостоятелно обособена част, която може да отпадне, ако времето не стига.

Използват се методите: *дискусия (брейн сторминг), решаване на проблеми, решаване на казуси, допитване с картончета, разговор, спор, анализ на текст, инструктаж, SWOT-анализ, компаративен анализ, мониторинг.*

3. Заключение

Използват се *дискусия, SWOT-анализ, компаративен анализ.*

V. Съдържание

Първи час

Тема: Ценности

1. Въведение

Упражнение „Недовършено изречение“. Участниците и водещите са помолени да застанат в кръг. Те трябва да довършат изречение по примера на водещия. Изречението е „Най-ценно за мен е..., защото.....“.

Водещият пита участниците, дали са работили в подобни групи и ги приканва да споделят, какви проблеми възникват, когато се работи по този начин. Вниманието се насочва към едновременното говорене, липсата на внимание в дейността. Предлага се учениците да помислят за начин, по който да се въдворява ред и се избира този, който получи най-голямо одобрение.

2. Основна част

Участниците заемат местата си. Водещият и помощниците предварително са записали на дъската гуми, изразяващи ценности, но те не се виждат от участниците. Провежда се кратка дискусия за това, какво е „ценност“, кое е ценно в нашия живот, защо. Водещият стимулира учениците да „изкажат“ (да формулират с гуми нещо, което е ценност). Думите се записват на видимо място на дъската от помощниците. След това, в хода на дискусията, помощниците „показват“ предварително записаните ценности. Прави се сравнение с написаното и изказаното от учениците.

Първа основна активност

На всеки участник се раздават малки листчета. Всеки ученик трябва да запише по една ценност, която е най-важна за него. Когато всички са готови стават и без да говорят се разхождат и си разменят листчета – ценности. Инструкцията е, че всеки трябва да прочете това, което получава преди да го размени. Участниците

се насърчават да разменят активно. След 3-4 минути размяна, отново сядат. По ред, установен от водещия, всеки казва, с каква ценност е започнал и с каква е завършил.

По време на обсъждането помощник-водещите разделят дъската на две и в лявата част се записват в колонка началните ценности, а в дясната – крайните.

Когато двете колони са готови, учениците се поканват да ги разгледат и да ги ранжират на честотен принцип – записва се броят избори. Формира се рангова скала от първите 5-6 най-често споменавани ценности.

Провежда се дискусия върху обособената скала, като ключови въпроси са, какво изразяват тези ценности и защо са важни за участниците.

Втора основна активност

**Има вероятност да претине в друг час поради липса на време. Тогави следващите часове се реструктурират, като тя попада отново в основната част, а часът се редуцира, като се претинава към заключението.*

На листчета се написват по една от петте, шестте изведени от групата ценности според броя на групите, на които ще се разделят участниците. Това се прави от помощник водещите, докато мече дискусията. Ако задачата се отложи за следващ час, това се прави при планирането му.

Всеки ученик тегли листче и оформят се малки групи според ценностите. Всяка група работи и трябва да презентира своята ценност по подходящ начин. Материалите, които получават участниците са картинки, сенвенции, текстове от песни, цитати от произведения и т.н., лепило, ножица, ъ картон, фулмастри. Избира се говорител, който да представи работата на групата.

След приключване на работа се провежда дискусия около следните въпроси: как са работили, как са стигнали до едно мнение, дали

всички мнения са взети под внимание, дали всички са участвали активно.

Наблюдава се, как се приема детето със СОП в групата, дали му дават пространство да говори, да направи нещо на постера, може да се предложи да бъде говорител на малката група.

3. Заключение

Водещият провежда дискусия за общите ценности за хората, за децата. Провокативен въпрос е, дали различните деца имат същите ценности.

Втори час

Тема: Приятелство

1. Въведение

Въвеждащо упражнение „Кой съм аз според първата буква на името“. Водещият приканва участниците да се характеризират с една дума, която започва с първата буква на малкото им име. Той започва, като демонстрира, как трябва да се изпълни упражнението.

2. Основна част

Първа основна активност

**Ако се използва активността от предходния час, тя е първа по логиката на тренинга.*

Разделяне в малки групи чрез филми, които в момента са актуални за тяхната възраст.

Темата на работата в малки групи е: „Кой може да бъде наш приятел?“

Водещият задава рамката на описанието с въпроси (например):

Как трябва да изглежда?

Как трябва да бъде облечен?

Какви качества е важно да има?

Какви лоши качества са допустими?

По какво ще разбере, че е наш приятел?

Може ли дете в инвалидна количка да ни стане приятел?

Може ли болно дете да ни стане приятел?

Участниците получават следните материали: изрезки от списания, фулмастри, ножници, лепило, 3 картон, пастели и др.п. Водещият и помощник-водещите се включват в дейността.

След като са готови, колажите се разменят между групите. Всяка група обсъжда получения колаж, изработен от друга група. Говорител на групата представя мнението относно смисъла, който другата група е вложила в колажа.

Обобщение

След презентациите се провежда дискусия от помощник-водещите, като се обсъжда, как са работили учениците в малките групи и се провокира критично осмисляне на поведението.

4. Заклучение

Водещият провежда обобщаваща дискусия, като линията на обобщението е, че хората намират приятели по различни критерии, но важни са качествата, характера, а не толкова външността. Правят се препратки към упражнението за ценностите.

Трети час

Тема: Проблем ли е различието – I част

1. Въведение

Въвеждащо упражнение „Улови числото“. Участниците, водещият и неговите помощници са в кръг. Водещият ги приканва да започнат броене в естествен ред, като на всяко пето число се пляска без да се казва цифрата. Критерий е, колко участниците могат да преброят без грешка.

2. Основна част

Основна активност

Участниците се разделят на групи чрез броене на първи, втори, трети.

Всяка група получава следния казус и върси към него:

Проблемният ученик

Георги е ученик с проблеми. Той запомня трудно. Често, когато го изпитват, казва неверни и стешни неща, а останалите деца му се подиграват. Той не се включва в игрите и разговорите през междучасията и много се ядосва, когато му пипат вещите. Молчетата от класа го удрят уж на шега, но той става агресивен, обижда ги и ги рита. Все по-често молчетата и молчетата от класа го обиждат и го удрят сериозно. Когато психологът в училище го вика и го пита дали съучениците му се отнасят зле с него, той отговаря: „Оставете ме намира, добре съм си!“

Въпроси:

Какви съвети ще дадете на Георги?

Какви съвети ще дадете на неговите съученици?

Групите излъчват говорител, който представя мнението на групата.

Обобщение от помощник-водещите

Провежда се дискусия като се обсъжда, защо Георги се държи така.

3. Заключение

Идеята е да се дискутира различното дете, което живее в свой собствен свят и се държи така не защото е лошо или защото не харесва съучениците си и иска да ги провокира, а защото неговото страдание е трудният контакт с другите. Децата трябва да проявяват търпение, но и да търсят намесата на възрастните, защото има проблеми, които не могат да разрешат помежду си.

Поставя се домашно задание:

По групи да намерят и да презентират информация за различни проблеми в развитието на децата: аутизъм, синдром на Даун, детска церебрална парализа, мускулна дистрофия, епилепсия.

За подготовка водещият посоча източници (сайтове, книги), от които да се черпи информация и снимков материал. Учениците се насочват към идеята, да издирят и представят хора с увреждане, които имат постижение в определена област.

Четвърти час

Тема: Проблем ли е различието – II част

1. Въведение

Въвеждащо упражнение отново е „Улови числото“. Прави се оценка, дали участниците са подобрили резултата си, т.е. дали групата е станала по-спломена.

2. Основна част

Всяка група представя презентацията по подходящ, избран от нея начин.

В тези презентации се следи да няма обидни или дисквалифициращи елементи, невярно съдържание или факти, като дори и да има те се посочват от водещия като грешни. Водещият също трябва да е подготвен за да допълва и да задава въпроси, адекватни на възрастта на децата.

3. Заключение

Обсъжда се, какво могат да постигнат хората с увреждания, ако бъдат стимулирани от околните и се социализират навреме.

Примерен тренинг-модул на тема „Кои са хората с увреждания?“

за гимназиален етап (X, XI и XII клас)

I. Тема

Темата „Кои са хората с увреждания“ се реализира в четири или пет поредни часа на класа (в зависимост от темпа и характера на работата на участниците), както и в извънкласни и извънучилищни дейности. Темата се декомпозира в четири **подтеми**:

1. *Какво знаест за уврежданията?*
2. *Как живеят хората с увреждания?*
3. *Включващото образование трябва да стане масова практика в образователната система!*
4. *Доброволчество в полза на хората с увреждания.*

II. Цели

- Да се поощри активността и креативността при търсене и представяне на информация за проблемите на децата и възрастните с увреждания;
- Да се формират компетентности относно политиките за хора с увреждания, хората с увреждания като специфична социална група, институциите за хора с увреждания;
- Да се формират устойчиви социални нагласи и поведение на приемане на хората с увреждания;
- Да се стимулира гражданската активност в полза на хората с увреждания.

III. Водещи (модератори)

Водещите работят в групи по трима – всеки час на класа има един

водещ и двама помощник-водещи, като тези функции се сменят в трите часа. Така всеки е водещ веднъж и два пъти – помощник-водещ.

IV. Структура

Активностите имат различна структура.

Тренинзите са базирани на фасилитиране, при което ученикът е активно ангажиран с реализирането на дейността. Структурата е следната:

1. Подготвителна част

Провежда се в един час на класа или под формата на неформална работна среща. Учениците и учителят обсъждат групова екипна задача и подходите за изпълнението ѝ.

2. Основна част

Има два под-етапа:

1.1. Самостоятелна екипна дейност

Провежда се преди часа на класа под формата на екипни задачи, които учениците изпълняват самостоятелно с дискретната помощ на учителя.

1.2. Провеждане на тренинга.

3. Заключителна част –

Реализира се в часа на класа или неформално и представлява среща за споделяне на мнение и обратна връзка.

Третата под-тема се реализира в часа на класа чрез дебати, като се спазват правилата при прилагането на този метод.

Четвъртата тема е свързана с организирането на кампания, като часовете на класа се използват за работни срещи и срещи за обратна връзка.

V. Съдържание

Първи тренинг

Тема: Какво знаем за уврежданията?

1. Подготвителна част

Учениците се разделят на екипи – до 5 ученика в екип. Всеки екип получава задача да изготви презентация по определен проблем, предизвикващ увреждане:

- *Аутизъм*
- *Синдром на Даун*
- *Детска церебрална парализа*
- *Множествена склероза*
- *Синдром на Аспергер*
- *Незрящи по раждане или от ранна детска възраст*

Темите на презентациите се обсъждат и всеки екип избира тема, по която да работи чрез договаряне с останалите екипи. Установява се регламентът относно реда и продължителността на презентациите и провеждането на дискусиите. Уточняват се: водещият (това може да не е учителят, а избран от всички ученик), времетраенето и мястото на дискусиите, критериите и подходите за оценка на дейността на екипите.

Учителят въвежда учениците в спецификата на работата по изследователска задача:

- Информацията се представя кратко и ясно – с позовавания на надеждни източници – научни списания, книги и сайтове; сайтове и бюлетени на организация, занимаващи се с проблема.
- Информацията се организира около два главни въпроса:

Каква е същността на проблема?

Какво е най-трудно за хората с този проблем?

– При визуализирането на презентацията в ppt-формат, информацията се представя с кратки текстове-акценти – не повече от 3-4 изречения на слайд, и се онагледява подходящо със снимки, схеми, таблици, картинки.

– Самото представяне (презентиране) става устно, като презентацията (или презентациите) не бива да повтарят текстовете от слайдовете, а да дават разширени обяснения на аудиторията, използвайки атрактивни похвати за представяне на информацията.

2. Основна част

2.1. Самостоятелна екипна дейност – участниците самостоятелно избират, как да организират работата на екипа, както и начина, по който ще представят готовия продукт пред останалите.

2.2. Провеждане на тренинга

В рамките на един час екипите представят презентациите според установения регламент. Водещият провежда дискусията като въпросите се поставят и обсъждат от всички.

Втори тренинг

Тема: Как живеят хората с увреждания?

Провежда се идентично на първия тренинг като екипите се запазват. В случая се работи по презентации за европейски и световни практики, подпомагащи живота и социализирането на хората с проблема, по който е работил екипът. Учениците се насърчават да търсят информация за „социалните предприятия“, „защитени работни места“ и опита на водещи в тази област страни – Холандия, Шотландия, Англия, Германия, Франция, Италия.

Дебат

Тема: Включващото образование трябва да стане масова практика в образователната система!

Примерен дебат на тема „За и Против включващото обучение“

За ученици от гимназиален етап (XI-XII клас)

Теза: Включващото обучение трябва да стане масова практика в образователната система.

Стисък: Включващото обучение е алтернатива на съвременното образование. То е разширен и подобрен вариант на интегрираното обучение. Целта му е да осигури ефективна социална поддръжка на всеки ученик, така че той/тя да реализира собствения си потенциал. Проблемът с въвеждането на интегрираното обучение в масовото училище, обаче, е все още нерешен. Готово ли е тогава масовото училище да отиде още една идея напред и да въведе включващо обучение? Съществуват ли предпоставки за изкривяване на идеите на този вид обучение?

Материали:

Информация за същността и нормативните документи на включващото обучение (вж. Речник).

Подготовка за дебата

Аргументи „за“

1. Всеки човек има право на собствена идентичност и на индивидуално образователно развитие.
2. Включващото обучение ще съдейства за преодоляване на

границите между учениците с увреждания и тези без, защото в основата му е развиването на индивидуалността.

3. Включващото обучение изисква реформи в образованието, които ще направят училището достъпно за всички.
4. Включващото обучение съдейства за преодоляване на асоциални явления като дискриминация и социално изключване.
5. Включващото обучение подготвя всеки ученик за живота.

Аргументи „против“

1. Съвременното училище не е подготвено за реализиране на включващото обучение.
2. Учениците с увреждания се нуждаят от по-специална грижа, отколкото тези без.
3. Включващото обучение също може да доведе до дискриминация и изолация, тъй като ученици със специфични увреждания никога не биха достигнали дори до средното ниво на постижения.
4. Някои ученици проявяват високи интелектуални умения, а други – не. Социалните умения не могат да предотвратят тази закономерност.
5. Възможностите, респ. границата на способностите на човека не могат да се управляват и предпоставят.

Кампания

Всеки екип работи върху идея за кампания в подкрепа на деца или възрастни. Това може да е кампания за набиране на средства, за разпространение на информация, за набиране на доброволци или друг вид.

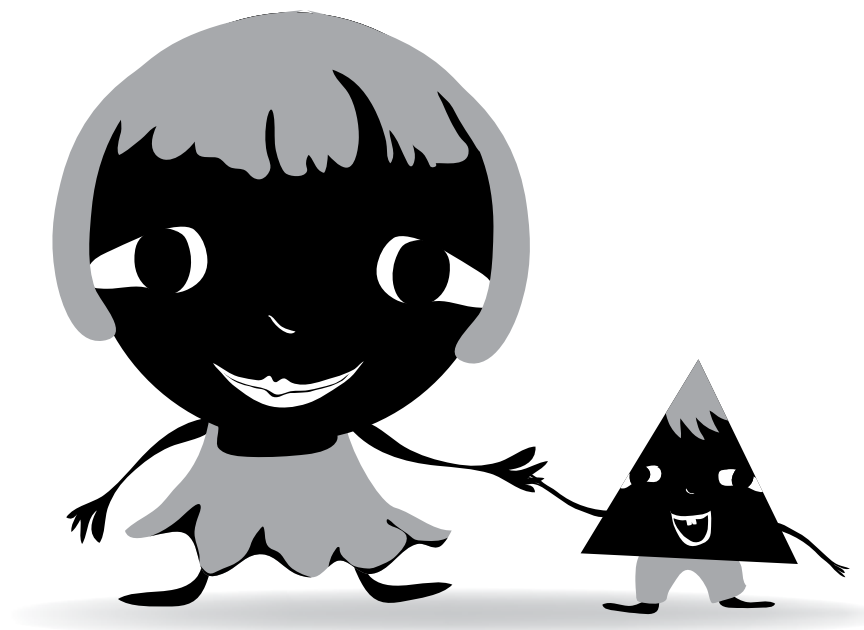

БЕЛЕЖКИ:

A series of horizontal dotted lines for writing notes.

ЧАСТ III:

ПОВИШАВАНЕ НА
РОДИТЕЛСКАТА
АКТИВНОСТ

ПЪРВА ЧАСТ: ЦЕННОСТИ

Ценностите са индивидуални и групови норми, които задават стандартите на човешкото поведение и регулират обществените отношения. Те се разглеждат като:

- **убеждения** – свързани са с емоциите, тъй като се отнасят до желани цели, които индивидът преследва;
- **абстракции** – те съществуват в системи – ценностни системи, и така съдействат за отразяване на действителността от индивида.
- **критерии за оценка** – предопределят алтернативния избор между победения, хора и събития.

Ценностите биват:

- **индивидуално-специфични** – ценностите представляват абстрактен мотивационен конструкт, изграден от убеждения и са организирани в система – *ценностна система*.
- **групово-специфични** – те са основен съержателен компонент на всяка култура, доколкото културата представлява „система на общите и колективно възприети значения, валидни за дадена група към определен момент“. Ценностите се проявяват като регулатори на обществените норми. Те предопределят поведението на членовете на общността, както и задават статуса, груповите роли и очаквания.

Функциите на ценностите са:

- мотивационна функция;
- адаптационна функция;

- егозащитна функция;
- самоактуализираща функция, свързана с „А-за“.

Ценностната система е сравнително устойчиво *личностно образувание* с йерархична структура, тя е „висш порядък на персонафикация“ на ценностите. Ценностната система определя специфичното отражение на действителността от страна на личността, задава критериите, по които личността оценява тази действителност, както и предопределя поведението ѝ. Нейната структура се предпоставя от *ценностните ориентации* – димична функция на ценностната система, зависеща от различните влияния върху личността.

Модел на Шварц

Той дава възможност ценностите да се изследват в двоен контекст – като индивидуално-специфични и като групови. Съдържа десет категории ценности:

1. Сигурност – безопасност, хармония, стабилност по отношение на общността, взаимоотношенията или самия себе си;
2. Конформност – въздържане от поведения, които могат да навредят на другите или нарушат обществените норми и очаквания;
3. Традиция – респект, приемане на обичаите и идеите на традиционната култура или религия;
4. Доброжелателност – запазване и развиване на благополучието на близките;
5. Универсализъм – разбиране, уважение, толерантност и съхранение на благоденствието на другите и на природата.
6. Себенаоченост – независимост на мислене, действие, свобода на избора;
7. Стимулация – вълнуващи преживявания, новости и

предизвикателства;

8. Хедонизъм – удоволствие, удовлетворяване на потребностите;

9. Постигане – личен успех, постигнат чрез демонстрирана компетентност според доминиращите социални стандарти или чрез конкуренция;

10. Власт – социален статус и престиж, контрол или доминиране спрямо другите и спрямо обстоятелствата.

Ценностите подлежат на интерпретация според димензиите *откритост към промени срещу консерватизъм* и *колективна срещу индивидуална ориентираност*, тъй като съвременните демократични общества се определят като открити към промяна, отстояващи предимно индивидуалистични ценности.

КОМБИНИРАН МОДЕЛ НА ЦЕННОСТИТЕ

	КОЛЕКТИВИЗЪМ	ИНДИВИДУАЛИЗЪМ	
КОНСЕРВАТИЗЪМ	Сигурност национална принадлежност принадлежност към група (семейство, приятели)	Себенаоченост творчество, лобопитство свобода, независимост	ОТКРИТОСТ КЪМ ПРОМЯНА
	Конформност трудолюбие и лобознателност: изпълнителност, дисциплинираност почтителност към родители и възрастни	Стимулация разнообразен живот безстрашие себеувереност	
	Традиция празници, обичаи, обредност религиозна обредност	Хедонизъм - наслада от живота (жизнерадост, развлечения)	
	Доброжелателност приятелство отзивчивост, отговорност участие за другите	Постигане амбиция, успех влиятелност	
	Универсализъм равенство, справедливост единение с природата, опазване на природата широки възгледи, мъдрост	Власт авторитет, богатство достойнство, обществено признание	

ВТОРА ЧАСТ:

ВЗАИМООТНОШЕНИЯ ДЕТЕ-РОДИТЕЛ

Модел на Д. Бумринг

Стил на родителско поведение

Авторитарни родители. Прилагат изключителни ограничения и контрол. Наблягат върху упражняването на власт и стриктно спазване на наставленията им, осланяйки се на принудителни методи, като заплахи и физически наказания в регулиране дейността на децата си. Такива родители са по-малко грижовни към децата си, отколкото останалите.

Контролни родители. Те по-малко ограничават децата си и предявяват по-малко изисквания към поведението им. Разрешават им да взимат самостоятелни решения за повечето дейности, като гледане на телевизия, време за лягане и хранене.

Авторитетни родители. Очакват от децата си да се държат зряло и използват повече възнаграждения, отколкото наказания, за да постигнат целите си. Те поставят изискванията си открито, опитвайки се да помогнат на децата си да разберат причината за техните искания. Обикновено изслушват внимателно изказванията на децата си и умеят да насърчават диалога. Авторитетните родители са напълно грижовни и топли във взаимодействията с децата си.

Група от поведенчески характеристики при децата, съответстващи на всеки един от родителските стилове

Децата на авторитарните родители не са склонни към проява на социална отговорност и независимост. Те изглеждат нещастни;

момчетата са агресивни, а момичетата търсят възможност да се поставят под зависимост. Авторитарния стил, особено когато е съчетан с насилствени методи за контролиране, води до морални предразсъдъци, по-ниско самоуважение и по-слабо приспособяване при постъпване в училище. Високата степен на контрол и негативния родителски стил се свързват с по-висока агресия при децата, слаби контакти при връстниците и по-ниски постижения в училище.

Децата на авторитетните родители са приятелски настроени към връстниците си, самостоятелни са, енергични и ориентирани към постижения. Те проявяват по-високо ниво на самоконтрол.

Децата на контролните родители притежават нисък самоконтрол и са неуверени в себе си.

*Маккоби и Мартин определят още един тип родителски стил - **стила на затруднени родители**. Тези родители са емоционално откъснати от децата си. Често отдават по-голямо значение на собствените си нужди и ги предпочитат пред тези на децата си. Затруднените родители не се интересуват от събитията в училище, не познават приятелите и рядко разговарят с децата си. Този стил причинява по-ниско самоуважение при децата, висока агресивност и нисък самоконтрол над импулсивното поведение.

Стратегии за родителски контрол

Индукция - техника, характерна за авторитетния родителски стил. Тя се изразява в широко използване на обяснения и активно общуване.

Изтъкване на силата - включва физически наказания, насилствени методи и отнемане на привилегии. Характерна е за авторитарните родители.

Оттегляне на обичта - техника, при която родителят игнорира детското поведение и се държи студено, докато детето не се подчини на исканията му.

„ПОЛЕ НА ОТНОШЕНИЯТА“

(ПО ВЛ. ЛЕВИ)

Когато се достигне до позицията „ДЕТЕ“ е постигнато равновесие или така наречената Хармонична Позиция.

	ПАСИВНОСТ	
М вина	снизхождане	безучастност Ж
Е нервност	неограничаване	отстраняване Е
К алтруизъм	Д	егоизъм С
О грижа	Е	Т
Т свръхконтрол	Д Е Т Е	пренебрежение О
А свръхопека	Т	К
	Е	обвинение О
	натиск	С
	взискателност	наказание Т
	АКТИВНОСТ	

Категории родители според Вл. Леви

Първа категория: нормални (хармонични) родители.

Те се колебаят в умерен диапазон между различните страни и ъгли на Полето на Отношенията, но се намират в някаква степен приближени до Хармоничната Позиция. Стремят се към разбиране, открити са за Другия. Доверяват се на интуицията си и знаейки, че не познават детето, го изучават и гъвкаво се преустройват. Не са големи оптимисти, но не са и лишени от чувство за хумор. Съчетават ентузиазма с трезвия скептицизъм, добрината с известен егоизъм, самоотвержени са, но само в критични ситуации.

Понякога могат да проявят небалансирани черти, например: избухливост, нервност, дори значителен егоизъм или глупост, но плюс това има три задължителни качества: самокритичност (без самоизяждане), стремеж към самоусъвършенстване (без фанатизъм) и умения да бъдат благодарни на живота. Това е голям късмет за Детето, особено ако и двамата му родители са такива. В задръжните семейства обаче, Хармоничният Родител криво - ляво се получава от двете „половинки“ - майката и бащата. Главното е „изпъкналостите“ на единия (в отношенията към Детето) да съвпадат с „вдлъбнатините“ на другия, макар и не в съвършено съответствие.

Втората категория родители: раздърпани (неуравновесени).

При тях има прекалено големи колебания в Полето на Отношенията, равновесието се запазва за кратко време. Буквално за минути. Неуравновесеният родител може да премине от една крайност в друга, в трета и т.н. в следната (може би) последователност: чувство на вина пред Детето, тревога - силна грижовност, свръхопекунство и свръхконтрол - натиск, прекалена взискателност - обвинения, наказания - отново чувство за вина и тревога и... - всичко от начало. Или безсилие, отстраняване и безучастност, изпадане в егоизъм, а след това нов наплив на вина... Детето се приспособява.

Трета категория: изместените родители.

Те гравитират към някоя от възможните позиции и се блъскат предимно в една от страните на Полето на Отношенията, седят в един от ъглите му. Те се различават от неуравновесените (подвижно изместените), по своята неподвижна изместеност - закостенелостта. Срещат се при непълноценните семейства (развод, смърт на единия родител). Ако и двамата Изместени Родители живеят с Детето под един покрив, вместо положително взаимно допълване действа отрицателното - единият е изместен на една страна, другият - на друга, или и двамата на една и съща, а хармония (поради взаимната глухота) няма.

ТИПОВЕ СЕМЕЙНИ ВЗАИМООТНОШЕНИЯ

(ПО Е. Г. ЕЙДЕМИЛЕР)

Поощряваща хиперпротекция. При този тип родителско отношение детето е център на внимание в семейството. Ето защо у него може да възникне и да се стабилизира краен егоцентризъм, стремеж към максимално удовлетворяване на потребностите.

Доминираща хиперпротекция. В този случай основно правило е изискването: „Аз казах това и така ще бъде!“ При тази система на въздействие детето също е център на вниманието на родителите. Те му посвещават много сили и време, но го лишават от самостоятелност; поставят пред него редица ограничения и забрани; блокират собствените му желания и потребности.

Емоционална изолация и строго обръщение. При такъв тип въздействие основното правило на родителите е твърдението: „Аз ненавиждам своето дете и не искам да се грижа за него!“ Този тип въздействие се характеризира с липса на емоционален контакт, пренебрегване на основните потребности на детето и често се съчетава с крайно жестоки действия спрямо него.

Повишена морална отговорност. При този тип въздействие ярко се проявява амбивалентността в отношението: съчетаване на високи, понякога хипертрофни изисквания към детето с понижено внимание към него и към удовлетворяването на неговите основни социални потребности (потребност от общуване, признание, самоутвърждаване).

Липса на надзор. Този тип въздействие е свързан с ниско ниво на удовлетворяване на потребностите на детето, понижени изисквания към него, малко забрани. При подобна система на възпитание детето във всички случаи разполага със себе си, родителите не се интересуват от неговото поведение и не го контролират.

ПОВЕДЕНИЕТО НА РОДИТЕЛИТЕ И ОТНОШЕНИЕТО ИМ КЪМ ДЕЦАТА

(ПО А. С. БЕНДЖАМИН)

Разположение - родителите се радват на общуването си с децата, приемат ги каквито са. Това отношение не се изразява само с целувки и прегръдки, а с усмивки, жест, поглед.

Сдържане (контрол) - строгите родители забраняват много неща на децата си: установяват определени норми на поведение, които децата безотказно трябва да следят.

Снизходителните родители правят малко забележки, предоставят на децата си неограничена свобода. Често те приемат детската агресивност като естествено явление.

КЛАСИФИКАЦИЯ НА ЖИЗНЕНИТЕ ПОЗИЦИИ, КОИТО ЧОВЕК ЗАЕМА СПРЯМО ОКОЛНИТЕ

(ПО Т. ХАРИС)

„Аз не съм добър - ти си добър.“,

„Аз не съм добър - ти не си добър.“,

„Аз съм добър - ти не си добър.“,

„Аз съм добър - ти си добър.“

До края на втората-третата година от живота си детето се ориентира към една от първите три позиции. Едва по-късно може да я замени с четвъртата позиция.

ТИПОВЕ ВЪТРЕШНИ ПОЗИЦИИ НА ДЕТЕТО, ОТРАЗЯВАЩИ ОТНОШЕНИЕТО МУ КЪМ РОДИТЕЛИТЕ И КЪМ СЕБЕ СИ

(ПО Г. Т. ХОМЕНТАУСКАС)

Първа позиция „Аз съм нужен и обичан и аз също ви обичам!“

Характерна е за деца с висока самооценка и с доверително отношение към хората. Формира се в семейства, където родителската близост е ежедневие. Положителният емоционален фон на междуличностните семейни отношения, признаването на автономността на всеки член от семейството са предпоставки за изграждане на този вид вътрешна позиция.

Втора позиция „Аз съм нужен и обичан и вие съществувате заради мен!“

Среща у деца, проявяващи така наречената „детска диктатура“. В семейството преобладава култ към детето. Сигурно в любовта на родителите си то нарушава социалните норми и проявява пренебрежително отношение към околните.

Трета позиция „Аз не съм обичан, но аз от все сърце искам да се приближа до вас!“

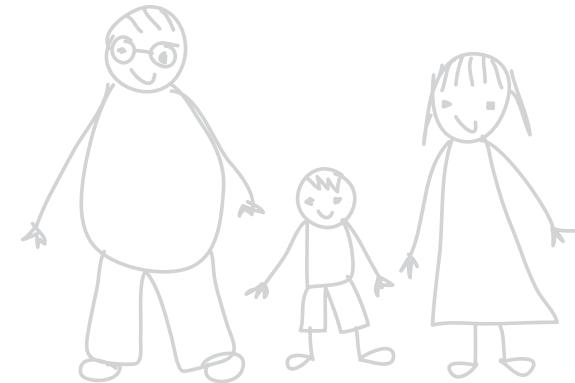
Тя е характерна за така наречените „проблемни“ или по-точно нещастни деца. Обстоятелствата, които пораждаат този вид позиция са: отсъствие на детето от жизнените планове на родителите; недоволство от детето такова, каквото е.

Формирането на тази позиция е в резултат на нарушената емоционална връзка с родителите. На детето липсва родителска топлина и внимание, то загубва доверие към най-близките си.

Детето преработва травмиращата го ситуация или като се признава за виновно, или като приема родителите си за лоши.

Четвърта позиция „Аз съм ненужен и необичан. Оставете ме на спокойствие!“

Израз е на детската мъст. Загубвайки вяра, че някой може да го обича, детето се чувства самотно. Единственото средство за преодоляване на негативните последици от подобен вид вътрешна позиция е възвръщането на вярата у детето.

10 – те заповеди за родители на Януш Корчак:

1. Не очаквай детето ти да бъде такова като теб или такова, каквото ти искаш да бъде. Помогни му да стане не твое копие, а себе си!
2. Не изисквай от детето си да бъде благодарно за това, което си направил за него! Ти си му дал живота, как би могло да ти се отблагодари за това? То ще даде живот на някой друг – трети, и това е необратимият закон на благодарността.
3. Не използвай детето си за отдушник на твоите негативни емоции!
4. Не се отнасяй към проблемите му с пренебрежение! Животът дава на всекиго според силите и, бъди уверен, неговият не е по-малко тежък от твоя, а може би и повече, доколкото то няма опит.
5. Не го унижавай!
6. Не забравяй, че най-важните срещи на един човек, това са срещите с децата му! Обръщай им повече внимание – ние никога не можем да знаем кого срещаме в детето.
7. Не се измъчвай, ако не можеш да направиш нещо за детето си! Проблемът е, когато можеш, а не правиш. Помни, за детето е недостатъчно, ако не си направил всичко, което би могъл.
8. Детето не е тиранин, който завладява живота ти, не е само плът и кръв. Това е тази скъпоценна чаша, която животът ти е дал за съхранение и за да разгориш в нея творчески огън. Това е разкрепостената любов на майката и бащата, които отглеждат не просто своето дете, а душа, дадена им за съхранение.
9. Обичай и чуждите деца! Никога не причинявай на чуждите това, което не искаш да причинят и на твоите.
10. Обичай детето си такова, каквото е – дори неталантливо, неуспяло и пораснало. Когато общуваш с него, се радвай, защото детето е празник, докато е все още с теб.

ТРЕТА ЧАСТ:

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ УЧИЛИЩЕ-СЕМЕЙСТВО

ПРИНЦИПИ НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

12 принципа за успешно сътрудничество между родители и учители (по Р. Прот и А. Хаутум):

1. Информираност – взаимно разбиране на понятието партньорство.
2. Заинтересованост – наличие на общи интереси.
3. Договореност – уточняване рамката на сътрудничеството.
4. Превантивност – предвиждане на пречките в общуването.
5. Прагматичност – опора върху наличния опит на родителите.
6. Компетентност – опора върху професионализма на педагога и информираността на родителите.
7. Достъпност – съобразяване с компетенциите на родителите.
8. Педагогическа целенасоченост и родителска доброволност – учителите представят и обосновават работата си, родителите не са длъжни да се оправдават за постъпките си, всеки участник според възможностите си.
9. Добронамереност и толерантност – пречките в общуването често се дължат на неясни уговорки или недоизяснени причини. Родителите не бива да се приемат с презумпция за виновност.

10. Позитивизъм – в общуването се акцентира на компетенции и ресурси, а не на дефицити.

11. Равноправие – за да се постигне ефективно общуване, всички участници трябва да имат равни права.

12. Педагогическа самокритичност – учителите следва да търсят причините за неефективно общуване предимно в липсата или дефицити в организацията на взаимодействието със семейството.

Позиции на родителите в процеса на сътрудничество (по Е. Събева)

- Родителите като възпитатели
- Родителите като заместници
- Родителите като застъпници

Няколко мита на учителите относно родителите на децата със СОП (по Хр. Недялкова):

Мит 1. Родителите са уязвими клиенти – учителите приемат родителите като „слаби души“, които се нуждаят от помощ, защото грешат фатално.

Мит 2. Родителите са пациенти – учителите приемат родителите на детето със СОП като нуждаещи се от психотерапия или консервативно лечение.

Мит 3. Родителите са по-ниско интелигентни от учителите – учителите приемат родителите като хора с бариери пред разумното разбиране на проблемите на детето и следователно като неефективни партньори в търсене на решения.

Мит 4. Родителите са опоненти – учителите приемат родителите като лоши сътрудници, които спорят неефективно и по-скоро създават конфликти, отколкото да партнират на учителите.

ПОДХОДИ ЗА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

• **Директен подход** – това е традиционният подход за работа с родители. Основава се на разбирането, че учителят е по-компетентен и следователно той трябва да е инициатор и управляващ във връзката училище-семейство.

• **Екологичен подход („Домино“)** – базира се на идеята, че проблемът е разбираем и решим на най-близкото ниво, на което съществува. Според този подход, при осъществяване на контакт с родителите, учителят следва да потърси опора първо в най-заинтересованите, най-близко стоящите до проблема родители. Те, от своя страна, са стимулирани да привлекат и мотивират други родители за участие и активност, които също да привличат и мотивират и така, докато информацията достигне до всички и се формира екип.

• **Индиректен подход** (подход на „обърнатото взаимодействие“) – при този подход учителят „използва“ ученика/учениците като медиатор/и. Целта е родителите да бъдат мотивирани и активизирани от примера и инициативността на собствените си деца.

ЕТАПИ НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО

Етап. Възприемане

На този етап е необходимо да се работи за индиректно, дискретно информиране на родителите относно зоните на взаимодействие между семейството и образователната институция. На този етап е необходимо търсене на алтернативи за информиране на родителите с избягване на директните инструкции. Подходящи са подходи, при които родителите се въвличат в дейности, така че заедно с децата си да поддържат идеи, да подкрепят инициативи или да работят по каузи. Целта е, чрез правене и преживяване, те да формират компетентности като предпоставка за бъдещата им активност.

Етап: Адаптиране

На този етап е най-важно да се изгради доверителна връзка с всеки родител, като в основата на това взаимоотношение се постави детето с неговата уникалност. Този етап е награждащ по отношение на първия – с развиряване на включването на родителите, нараства и мяхната компетентност, както и се очертава областта на активност, в която те се чувстват най-сигурни, полезни, а следователно и най-мотивирани да участват.

Етап: Изявяване

В последния етап се работи за включване на родителите в активности, инициране на активности от тях. Важно правило е, учителят да не оказва натиск и да не вменява на родителите вина срещу липса на отговорност, търсейки съдействие от всички тях за реализирането на различните дейности. По уместно е в

различните типове активност – според заинтересоваността и личната си мотивация, да се ангажират различни групи родители, т.е. участието да е разпределено целево между балансиранни групи родители. Подобен подход е пряко следствие от адаптирането на родителите към училищната общност и необходимата предпоставка за активното им приобщаване към нея.

ФОРМИ НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

• **Родителска среща** – традиционна, обикновено регламентирана среща между учителите, ангажирани с образованието на ученика и техните родители. На родителските срещи се обсъждат административни и организационни въпроси, свързани с битуването на ученика в училище. В последните години се наблюдава апатично отношение от страна на родителите към тази форма на взаимодействие с училището, тъй като тя се е превърнала в рутинна практика и често разискваните проблеми не са адаптирани към интересите на конкретния родител и неговото дете.

Напоako възможности за оптимизиране на родителската среща:

1. *Поканете всеки родителите лично! Използвайте поканата, за да представите проблемите, които биха предизвикали конкретен интерес!*

2. *Изгответе дневен ред, който да придружава поканата! Включете точка „Въпроси на родителите“ и помолете всеки родител предварително да обмисли проблеми, които да бъдат включени в дневния ред на срещата. Освен това предложете опция за покана към специалист или административно лице, с което родителите са заинтересовани да разговарят.*

3. *Започнете подготовката за срещата поне две седмици предварително! Така ще имате възможност за обратна връзка с родителите, време да планирате срещата целесъобразно, както и предотвратите възможността родителите да оправдаят отказа си за присъствие с липса на време.*

4. *Разпишете дневен ред, който да ангажира не повече от 50-60 минути време. Ако родителите имат интерес, винаги можете да продължите срещата по неформален начин!*

• **Групи за взаимодействие** – групи, в които родителите

взаимодействат по определени, значими за тях и детето им проблем. Така, при активното си участие в дейността, родителите усвояват компетентности и се доближават до училищното ежедневие.

Групите за взаимодействие биха могли да реализират следните активности с дискретното съдействие на учителя:

1. Организиране и реализиране на различни ателиета и клубове за и с учениците.
2. Организиране и реализиране на посещения на различни места с образователна и възпитателна цел.
3. Обсъждане и представяне на специализирана и художествена литература.
4. Организиране и реализиране на открити уроци, часове на класа, изложби, празници и развлечения.
5. Организиране на консултации и срещи със специалисти.

Алтернатива е формирането на групи за взаимодействие със съвместното участие на ученици и родители (при по-големи ученици), където проблемите да се решават в триъгълника „учител-ученици-родители“.

• **Семинар** – групова обучително-дискусионна форма на сътрудничество между учител, родители и/или ученици. Семинарът се организира целево, по определена тема. Той има модератор, а участниците се включват в дискусия по темата. Актуално е семинарът да се иницира от родителите и/или учениците, те да са активни по отношение на неговата организация и провеждане, а учителят да е в ролята на подпомагащ процеса.

• **Кръгла маса** – по-опростен и достъпен вариант на семинара. Обикновено кръглата маса е по-краткотрайна от семинара, участниците генерират конструктивни решения на проблеми в дадена област. Продукт от работата на кръглата маса са

конкретни предложения, оформени като документ, които се отправят към власти, управляващи и институции.

- **Тренинг** – обучителна форма, основана на личния опит и преживявания на участниците. При използването му като форма на взаимодействие с родителите трябва да се има предвид, че родителите са хора с различен опит, социален статус и ценностни ориентации. Това означава, че активностите трябва да се планират с презумпцията за възникване на възможни конфликти вследствие недостатъчна информация, неразбиране и/или непознаване на проблеми, чувства, както и разнопосочност на характери, очаквания, нагласи. Възможна и актуална алтернатива е, тренингът да се организира съвместно за учители и родители. Водец би могъл да е друг член на педагогическата колегия, който не е съпричастен към преживяванията на групата. Така родителите няма да се почувстват наставявани, а ще добият самочувствие на равностойни партньори в училищната общност.

МЕТОДИ НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ

- **Разговор** – методът е най-достъпната форма на взаимодействие между родители и учители. Сред най-големите му предимства е
- **Консултация** – методът се използва в неговия педагогически смисъл, а именно като насочване, дискретно подпомагане и ориентиране в търсенето на помощ по определен проблем. В процеса на консултиране учителят следва да запази баланса, да не навлиза в територии на границата на професионалната му компетентност, както и да изостави „менторския тон“ в полза на целенасочено информиране, ориентиране в информацията, съветване с обратна връзка.
- **Дискусия** – методът се използва аналогично на описаното в "Част II". Разликата е, че при участието на родители с различни интереси, ценностни ориентации и нагласи, вероятността от възникване на спорове с ескалиране на напрежението е значителна. Учителят следва да предвиди тези процеси и да редуцира действието им още на етап подготовка.

ПЛАН ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО С РОДИТЕЛИ НА ДЕЦА ОТ НАЧАЛНОТО УЧИЛИЩЕ ПО ТЕМАТА „ИНТЕГРИРАНЕ НА ДЕЦАТА СЪС СОП В МАСОВОТО УЧИЛИЩЕ!

1. „В нашия клас има различно дете“ – кампания на учителя, децата и техните родители

Учителят, който ще има в класа си дете със СОП трябва да направи предварителна работа. Това означава да покани майката, бащата и детето на една или няколко предварителни срещи, да чуе какъв е проблема, да се запознае с медицинската документация ако има такава и да събере самостоятелно повече информация за проблема на детето. Учителят заедно със семейството на детето обсъжда как да бъде поднесена информацията за проблемите на детето на останалите родители, а чрез тях и на всички деца от класа. Това може да стане чрез изготвяне на кратка информационна дупляна илив пряка среща с останалите родители, на която родителите на детето със СОП ще разкажат за историята на своето дете и неговия проблем. Ако е необходимо те могат да бъдат подкрепени от специалист – педиатър, психолог, педагог на детето от детската градина или от предходния клас. Регионални местни структури на сдружения и асоциации на деца с проблеми в развитието също биха могли да съдействат за информация и за разясняване на останалите родители в какво се състои проблема. Помнете, че една среща или една кампания никога не е достатъчна за истинско приемане на детето със СОП в класа. През определени периоди трябва да се повдига този въпрос като се изтъква напредъка, който детето със СОП има в отношенията с връстниците си, както и приноса на останалите деца към този напредък.

В по-нататъшната работа на учителя по проблема с класа, учениците могат да изработят заедно послание, посветено на различието и различните деца. Посланията се предават на деца от други класове, които да повторят опита на принципа „Предай нататък!“. В края на активността учителят изпраща покана до родителите по подходящ начин (e-mail, писмено, с телефонен разговор) за работна среща по проблемите на интегрирането на децата в училищната среда. Важно е да се спомене, че участието е доброволно, както и да се подчертае, че темата за различието се отнася до всяко дете, тъй като то е уникално. За да се почувстват родителите като равностойни партньори е необходимо учителят да обсъди с тях формата, мястото и времето на срещата.

2. „Да подпомогнем различието!“ – работна среща

На работната среща учителят, заявили интерес родители и родителите на детето/децата със СОП обсъждат провеждането на информационна среща-семинар за родители на тема „Интегрираното и включващото обучение“. Подготвя се стратегия за информиране и привличане на родители, които също да популяризират идеите и да обмислят активности.

Възможни инициативи, които учителят да подсказе дискретно, са:

- ***Посещение на Ресурсен център и/или Център за работа с деца с увреждания*** – целта е родителите да се запознаят с ресурсното подпомагане на децата със СОП. Добре е те да се срещнат с ресурсни учители и други специалисти (логопед, психолог, социален педагог/работник), които да им обяснят естеството на работата си и да ги въведат в същността на институционалната грижа и възможностите за обществена подкрепа на хората с увреждания.

- ***Учредяване на клуб „Родителска подкрепа за различните деца“*** –

идеята е родителите да активират целенасочено усилията си в подкрепа на всяко дете от класа – както по отношение на девиации и увреждания, така и за стимулиране на заложби и развитие на специфични способности. Родителите получават подкрепа от психолог и учителя, за да планират и организират различни форми на извънкласни и арт-терапевтична дейности с децата. Целта на клуба е да се търсят форми за финансиране и реализиране на тази дейност, която се изразява в организиране на клубове по интереси, екскурзии, специализирани курсове, състезания и/или осигуряване на участия в различни състезания, олимпиади, културни изяви.

3. „Интегрирано и включващо обучение“ – семинар за родители

Идеята е родителите-инициатори, съвместно с учителя, да подготвят семинара и да поканят останалите родители като участници. При подготовката на семинара, учителят подпомага родителите-инициатори в планирането на различните активности, като подходът е отново „учене чрез правене и съучастие“.

4. „Детето е различно или всички деца са уникални“ – среща с психолог

Учителят иницира среща с психолог (това може да е училищният психолог, ако има такъв), на която заинтересованите да се запознаят с проблемите на интегрирането на съвременните ученици в училищната среда. Задачата на психолога е да стимулира родителите в търсене на консултантска подкрепа по различни проблеми, както и да иницира създаване на групи за родителска подкрепа.

ПЛАН ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО С РОДИТЕЛИ НА ДЕЦА ОТ ПРОГИМНАЗИЯТА ПО ТЕМАТА „ИНТЕГРИРАНЕ НА ДЕЦАТА СЪС СОП В МАСОВОТО УЧИЛИЩЕ!

1. „Ден на толерантността“ – кампания

Учителят и учениците организират информационна кампания, посветена на толерантността към хората с увреждания. Идеята е в подготовката и провеждането да се включат и родители. За кампанията се предвижда изработване на информационни материали,

- *Организиране на изложба в класната стая или фойетата на училището* – учениците, родителите и учителя (избран екип) следва да разработят концепцията на изложбата и да я предложат на училищното ръководство за одобрение. Изложбата може да включва, снимки от живота на класа и съвместни активности, рисунки, да включва интерактивни елементи /например кутия за събиране на послания, ксерокопия от съчинения на учениците на тема „Приятелството“, „Различието между децата“ и гр., копия от рисунки, направени като картички, които посетилите изложбата да могат да си вземат/ Изложбата трябва да е продължи кратко, по-скоро да има вид на артистична акция, задължително да присъстват възрастни и деца, които да могат да разказват за историята и смисъла на това събитие, както и да подканят зрителите към активност.

- *„Летопис на класа“* – представлява дневник с описания на различни истории, фотоси и моменти от съвместното преживяване на класа, родителите и учителите. Би могъл да се разработи и в електронен вид (както и да се регистрира страница във Фейсбук),

като инициативата за воденето се остави в ръцете на учениците, а те търсят подкрепа от учители и родители.

2. Конкурс за художествена творба на тема „Чудесата на различието“

Учителят и учениците, съвместно с родителите, организират училищен конкурс за художествена творба на тема „Чудесата на различието“. За целта се формират екипи, които си разпределят задачи по организацията и реализирането на конкурса. Идеята е да се привлекат максимален брой участници, както сред учениците в училище, така и сред техните родители. Също така е необходимо да се потърси подкрепата на ръководството на училището, както и на външни организации, за популяризиране на конкурса. Формите на участие са по избор, но възможни варианти са: есе, кратък разказ/съчинение, рисунка, фотос, колаж. Добре е конкурсът да се проведе по направения според вида на участващите творби, както и да се раздават награди.

3. „Час на съпричастността“ – час на класа за по-малки ученици (от начален и/или прогимназиален етап).

Учениците, учителят и родителите организират „час на съпричастността“ за по-малки ученици. Изборът на класовете, в които да се проведе този час, би могъл да се случи като учениците мотивират родителите си темата да се разисква в класове, в които учат по-малки братя и/или сестри. Учениците и родителите, с помощта на учителя, организират и провеждат часа по атрактивен начин. Часът се провежда като открит урок, на който се канят и другите родители на малките ученици, за да

бъдат запознати с темата и мотивирани да работят по нея.

ПЛАН ЗА СЪТРУДНИЧЕСТВО С РОДИТЕЛИ НА ДЕЦА ОТ ГИМНАЗИЯТА ПО ТЕМАТА „ИНТЕГРИРАНЕ НА ДЕЦАТА СЪС СОП В МАСОВОТО УЧИЛИЩЕ!

1. „Различните сред нас“ – родителска среща по инициатива на учителя и учениците

Учениците, съвместно с учителя, подготвят родителска среща, посветена на хората с увреждания. Освен това набелязват предложения към родителите за активности в полза на тези хора. Избират подходящ начин, по който да поканят родителите. Самата среща се води от учениците. По време на срещата се презентират материали, подготвени от учениците, по въпросите за социалната интеграция на хората с увреждания. Обсъждат се инициативи в подкрепа на интегрирането на учениците с увреждания и на ученици с различни проблеми, в които да участват и родители. Възможни са предложения за:

- *Формиране на доброволчески групи от родители и ученици*, които да работят в центровете за хора и/или деца с увреждания;

2. Фотоизложба „Лицата на различието“.

Учениците инициират, с дискретната помощ на учителя, организирането и реализирането на фотоизложба на тема „Лицата на различието“. Целта е в инициативата да се включат и родители. Екипи от родители и ученици следва да разпределят задачите

понежгу си, като определени от тях ще участват в изработването на фотосите (това могат да са снимки, колажи и др.п., които пресъздават творчески темата), а други – в организирането на изложбата – намиране на подходящи места за експонирането ѝ (др. училища, институции, галерии, читалища и т.н.), откриването и представянето ѝ на различните места.

3. Проучване на тема „Отношението към различните в нашето училище“

Учениците, родителите и учителят организират и провеждат проучване сред ученици и родители на тема „Отношението към различните в нашето училище“. За целта те подбират методи, подходящи за изследваната група – анкети, наблюдение. Резултатите от проучването се оповестяват на специално организирана кръгла маса и се дискутират със заинтересовани – гости, педагогическа колегия, родители, ученици.

СЪВМЕСТЕН ТРЕНИНГ ЗА РОДИТЕЛИ И УЧИТЕЛИ

ЧАСТ I. КОИ СМЕ НИЕ, КОЙ СЪМ АЗ

Цели:

- осмисляне и преживяване на собствените ценности;
- приемане на другостта (различието);
- преодоляване на стереотипизацията.

Примерни активности към тази част:

Упражнение: Образи на чуждостта

Цел:

Осъзнаване и рефлектиране на чуждостта

Описание:

На масата пред участниците са пръснати множество изрезки от вестници и списания с изображения на отделни хора или групи от хора. Под изображенията не бива да има надписи. Всеки участник си избира две изрезки, които у него са предизвикали спонтанно усещането за чуждост.

Всеки участник представя избраните от него изображения и описва усещането си за чуждост, като се опитва да осъзнае какво е предизвикало у него това усещане.

При подбора на фотосите трябва да се обърне внимание да няма сред тях известни личности (политици, артисти, спортисти и т.н.). Най-подходящи са изображенията на сцени от всекидневието.

Игра: Етикети

Цели:

- осъзнаване на зависимостта между очаквания, отношения и поведение.
- осмисляне на ефектите от отношението на другите към нас – различните, върху поведението и самочувствието.

Материали:

картон, маркери, етикети, ножици, лепило, вестници.

Описание:

Участниците се разделят в малки групи от 6 – 7 човека. Водещият предлага набор от стикери, върху които са написани различни, но често срещани стереотипи в живота: изключително умен; глупав; несръчен; безотговорен; работлив, но не много умен; умен, но мързелив; недоразвит; изпълнителен; недисциплиниран и др. (това са примерни епитети).

Всеки от групата си изтегля стикер/етикет, който се залепва на челото му. Никои от участниците не трябва да знае какво е написано върху етикета му до момента, в който се свалят. При изпълнение на съвместната дейност всеки член на групата е длъжен да се отнася към останалите според съдържанието на етикета върху челото им.

Всяка група работи върху постер на тема:

„В училище всички сме равноправни“

Не се дават никакви пояснения по темата, предлагат се само материали – постери, маркери, ножици, лепило, тиксо, стари списания и вестници. Изисква се задачата да се изпълни така, че всеки да почувства отношение, съответстващо на етикета му, без да му бъде казано какво пише на него. Важно е групата да разполага

с достатъчно време не толкова за изпълнение на поставената задача, колкото да преживеят последиците от етикета, който е на челото им.

След приключване на съвместната дейност следва последователна презентация на проектите (постерите) на всяка група. След всички презентации на участниците се предлага да свалят етикетите от челата си.

Следва общ коментар за цялата група върху следните опорни въпроси:

- Как се чувстваха хората с неудобните етикети?
- Как се чувстваха хората с потискащи етикети – напр. изключително умен?
- Трудно ли ви беше да се отнасяте с хората според техния етикет?

Споделят чувства относно дейността „Етикетите“ или за аналогични примери и ситуации от реалния живот.

След дискусията на участниците се предлага да смачкат своя етикет и да го пуснат в обща кутия с мисълта, че се освобождават от него.

Обобщение: да се подчертае още веднъж манипулативността на стереотипите и прегражданията, защото формира конкретни очаквания, нагласи и поведение.

Време: 60 мин.

Игра: „Взаимодействие училище-семејство“

Цел:

осмисляне на концепцията за взаимодействие между училището и семејството

Метод:

Недовършени изречения.

Материали:

- Самозалепващи листчета с художествена форма (цветя, звезди, облачета, точки и т.н.);
- Стрелки с различен цвят и форма;
- Маркери.

Описание:

Водещият записва „взаимодействие училище-семејство“ на флип-чарт (бяла дъска). На самозалепващите листчета участниците записват глуми и/или фрази, с които асоцираат поставената тема. След приклучване на работа, всеки од участниците залепва производно своето листче на дъската. Водещият поканва од 1 до 3 доброволци, които обобщаваат написаното по 2 – 3 критерија, които обясняваат. Останалите следят дејноста им и могат да поставят лепяци точки и/или стрелки. С точките се „маркираат“ приоритети, а със стрелките – проблеми.

Обобщение:

Чрез дискусија. След приклучване на дејноста групите асоциации се дискутираат и се избежда групова концепција за взаимодействие между училището и семејството.

Време: 10-15 мин.

Упражнение „Аз и моето дете“

Цел:

Упражнението открива личностната вредност на всеки индивид, како и неговите критериуми по отношение на родителството.

Описание:

Секи учесник избројува три свои квалитети, които го карактеризираат, и три квалитети на детето си. Квалитетите се ранжирани во йерархичен ред. Те демонстрираат вредностите, които се почитат од секи индивид.

- Изброд три неца, типични за теб.
- Изброд три силни квалитети на твоето дете.
- Какво не би искал да бидеш?
- Какво не би искал да биде твоето дете?

Времетраене: 20 минути.

ТЕМА II. НАШАТА ОБЩА МИСИЯ

Цели:

- формиране на сензитивност към проблемите на групите.
- осмисляне на общата мисия на родители и учители.

Примерни активности към тази част:

Решаване на казуси

Цел:

търсене на решение на реални възпитателни проблеми в семейството и в училището

Материали:

картонче с казус за всяка група (приложени)

Хог:

Участниците се разделят на групи – група на учителите и група на родителите. Формираните две групи се разделят на по три малки групи (по 4 участника). Всяка група получава по един казус, който трябва да реши, използвайки опорните въпроси, като групите от учители получават казус, касаещ проблеми на семейните отношения, а родителите – казус, касаещ училищния живот. Говорител на всяка група прочита казуса пред всички и съобщава груповото решение, което се аргументира. Решенията се дискутират в цялата група.

След това водещият приканва групите да запишат казус и опорни въпроси към него, който е типичен за тях като възпитателни субекти – майки/бащи и учители (използвайки собствения си опит). Групите разменят казусите на принципа групите на учителите търсят решение на семейни казуси, а

групите на родителите – на казуси от училищния живот. Казусите и решенията се дискутират в цялата група.

Времетраене: 40-45 минути

Примерен казус за групите на учителите (останалите казуси се разработват по подобен начин):

Дъщеря Ви/синът Ви ви споделя, че в класа има съученик, който „... само мълчи и гледа тъпо...“. Коментира, че и в други класове и училища има такива ученици и не разбира, защо не се обучават някъде, където няма да пречат на останалите.

- Как ще реагирате на това изказване?
- Какви въпроси бихте задали на детето си?
- Доколко ще подкрепите изказаната от детето теза?

Примерен казус за групите на родителите (останалите казуси се разработват по подобен начин):

В класа Ви има ученик, който явно е различен от останалите. Той работи бавно, често не успява да разбере инструкциите и въпросите Ви, вниманието му се привлича и задържа трудно. Сигурни сте, че се нуждае от консултация със специалист-психолог, но всеки намек пред семейството по този въпрос среща яростната съпротива на майката, която твърди, че „На детето му няма нищо!“ и Ви преувеличавате проблема. Проблемът обаче се задълбочава!

- Как ще постъпите?
- От кого ще потърсите подкрепа?
- Как ще продължите да работите с този ученик?

Ролева игра: Взаимоотношения „учител – родител“

Цел:

Преживяване на опита на другите, развиване на емпатия

Описание:

Участниците се разделят на две групи според принадлежността си – родители и учители. Чрез жребий се избира по един участник от група. Участникът от групата на учителите получава ролята на родител, а този от групата на родителите – на учител. Всеки от участниците, в зависимост от ролята, получава от водещия лист с инструкция. Участниците не бива да знаят, какви инструкции са дадени на другия. Задачата на родителя е да не отстъпва пред позицията на учителя. Задачата на учителя е на всяка цена да извоюва позицията си. Задачата на наблюдателите е да регистрират победенческите прояви на „актьорите“ в ситуацията. Водещият приканва участниците да оформят мизансцена така, както е според техните представи, използвайки наличните ресурси – маса, стол/столове, бюро, папки и др.п. Играта започва и приключва едновременно по сигнал на водещия, който предварително е задал време от 5 минути за решаване на конфликта.

Инструкция към актьорът „учител“ - извикали сте на разговор родител, за да го убедите, че

Обобщение:

Чрез представяне и брейнсторминг. След приключване на играта

водещият приканва „актьорите“ да споделят, как са се почувствали в създалата се ситуация. „Публиката“ споделя впечатленията си от видяното. Водещият записва откритите тенденции. В дискусията се акцентира върху начина, по който е организирана средата и поведението на „актьорите“ в нея – къде и как са поставени „училищните атрибути“, създават ли бариери пред общуването, какви са невербалните послания.

Времетраене: 15-20 минути

Игра: „Взаимоотношенията в нашата общност“

Цел:

Поставяне на мястото на другия, пресъздаване на взаимоотношения, предпологащи дискриминация и нетолерантност.

Материали:

Копия на ситуацията и ролите на актьорите, които да се раздават на участниците.

Описание:

На случаен принцип от групата се избират 6 участника, които ще бъдат актьори. Останалите ще са публика. Всички получават копие от ситуацията. Водещият обяснява сценария: Директорът и класният ръководител за извикали представител от асоциация за хора с увреждания; педагогическия съветник; родители по повод възникналата ситуация. Актьорите следва да «изиграят срещата», придавайки достоверност на образа, който интерпретират.

Времетраене:

45-50 минути. Планира се малко време за почивка, която се дава обикновено след разработването на сценария, за да могат участни-

ците да «излязат от ролята», преди началото на дискусията.

Ситуацията:

Прибирайки се от училище, ученик с проблеми в интелектуалното развитие е нападен на улицата от група младежи. Наранен е сериозно и в момента се намира в болница. След инцидента, местна асоциацията за хора с увреждания изпраща писмо до директора на училището с молба да свика събрание, на което да се определи общата позиция за предотвратяване на подобни прояви за в бъдеще. Полицията не полага усилия да открие извършителите.

Роли:

- Класният ръководител на пострадалия ученик.
- Директорът на училището.
- Представител на асоциация за хора с увреждания.
- Представител от асоциация за защита на граждански права.
- Родители – 4-ма.

Въпроси за дискусия:

- Упражнението трудно ли беше?
- Как се почувстваха актьорите?
- Какви бяха наблюденията на останалите?
- До каква степен играта отразяваше реалния живот?
- Какви конкретни проблеми се появяват при това упражнение?
- Как можем ние, или организациите които представяме, да допринесем за разрешаването на подобни проблеми?

Игра „Взаимопомощ“

Цел:

Преживяване на опита на другите, развиване на емпатия.

Описание:

Участниците се разделят на три групи. От всяка група, на случаен принцип, се избира по един актьор. В първата група актьорът ще играе ролята на незряц, като за целта ще му се постави превръзка на очите. Във втората група актьорът ще играе ролята на нечуващ, като за целта ще получи слушалки тип „Антифони“. В третата група актьорът е обездвижен, като за целта ще седи на подвижен стол и ще се придвижва с него. Трите групи получават инструкция да подпомогнат актьора да преодолее определени препятствия. Играта се изпълнява, като отборите се представят последователно.

Задача на отбор 1. Водещият поставя серия от препятствия – столове, маси, презради – през които незряцият трябва да премине, подпомоган от усните указания на отбора.

Задача на отбор 2. Отборът трябва да обясни с мимики и жестове на актьора, съобщение, дадено от водещия. То може да е следното: „Отиди до шкафа, вземи книгата и я занеси на рафта до вратата“.

Задача на отбор 3. Водещият описва кръг на пода (с тебешир или огражда пространство с въже). Обяснява, че това е река. Отборът трябва да открие начин да „пренесе“ през

Обобщение:

След приключване на играта водещият приканва всички споделят, как са се почувствали и с какви трудности са се сблъскали в изпълнението на задачата. Прави се аналогия с ежедневието на хората с увреждания.

Времетраене: 15-20 минути

ДИАГНОСТИЧНИ ПРОЦЕДУРИ ЗА УЧИТЕЛИ И РОДИТЕЛИ

ТЕСТ - СТИЛ НА ВЪЗПИТАНИЕ

Със следващият тест ще разберете към кой възпитателен стил спадат вашите методи.

1. Кое според вас в по-голяма степен определя характера на човека?

- а/ предимно възпитанието
- б/ съчетанието на вродени дадености и условията на средата
- в/ преди всичко вродените особености на човека
- г/ нито едно от посочените, а по-скоро жизненият опит

2. Как се отнасяте към мнението, че децата възпитават родителите си?

- а/ това е просто игра на гуми и няма нищо общо с действителността
- б/ съгласен/съгласна съм с това
- в/ готов/а съм да се съглася с това при условие, че не се пренебрегва и традиционната роля на родителите като възпитатели
- г/ затруднен/а съм да отговоря – не съм мислил/а за това

3. Кой от следните цитати приемате за най-верен?

- а/ “Ако няма какво повече да кажете на детето, кажете му да отиде да се измие“
- б/ „Цел на възпитанието е да научим децата да се оправят без нас“
- в/ „На децата са нужни не поучения, а примери“
- г/ „Ако научиш сина си на послушание, значи си го научил на всичко“

4. Смятате ли, че родителите са длъжни да просвещават децата си по въпросите за пола?

- а/ мен никога не са ме учили на тези неща
- б/ смятам, че родилите трябва в достъпна форма да удовлетворят възникващите у децата интереси към тези въпроси

в/ когато децата пораснат достатъчно, тогава трябва да се говори с тях за това.

г/ най-добре е първо родителят да говори по тези въпроси с детето.

5. Трябва ли родителят да дава редовно джобни пари на детето?

- а/ ако поиска – трябва да му се дава
- б/ най-добре е да му се дават пари за определена цел и разходите да се контролират
- в/ добре е да му се дават пари за определен срок (една седмица или един месец) за да се научи детето да планира разходите си
- г/ когато е възможно, може понякога да му се дава някаква сума

6. Как ще постъпите, ако разберете, че вашето дете е обидило друг?

- а/ ще се разочаровам и ще се постарая да разговарям с обиденото дете
- б/ ще се опитам да изясня случая с родителите на другото дете
- в/ децата сами ще се разберат помежду си, при тях обидите бързо се забравят
- г/ ще посъветвам детето си, как по-добре да се държи в подобни ситуации.

7. Как се отнасяте към говоренето на цинични гуми?

а/ ще се постарая да му обясня, че в нашето семейство и въобще сред порядъчните хора това не е прието

б/ Това трябва да се пресече в зародили! Трябва да се прекъсне връзката с тези деца, които говорят „мръсни гуми“

в/ на това не трябва да се отдава голямо значение – все пак всички знаем и понякога употребяваме тези гуми

г/ на детето трябва да се позволява да изразява чувствата си, независимо че е по начин който не ни харесва

8. Дъщеря ви, която навлиза в пубертета, ви моли да я

пуснете на вилата на нейна съченичка. Родителите на другото момиче няма да са там. Ще я пуснете ли?

а/в никакъв случай. Ако децата искат да се побеселят-това трябва да става под надзора на родителите

б/възможно е, ако зная, че приятелките ѝ са порягъчни момичета

в/ тя е разумен човек, за да вземе правилно решение, но аз ще се безпокоя

г/ не виждам причина да ѝ забранявам

9. Как ще реагирате ако разберете, че детето Ви Ви е излъгало?

а/ще се постарая да предизвикам у него чувство за вина и ще го разоблича

б/ако случаят не е много сериозен, няма да се занимавам с това

в/ ще се разстроя

г/ще се опитам да разбера защо ме е излъгало

10. Считате ли че давате добър пример на вашето дете?

а/ безусловно

б/ старая се

в/ надявам се

г/ не знам

Резултати:

Стил на поведение	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Авторитетен	Б	В	В	Г	В	Г	А	Б	Г	Б
Авторитарен	А	А	Г	В	Б	Б	А	А	А	А
Либерален	В	Б	Б	Б	А	А	Г	В	В	В
Индиферентен	Г	Г	А	А	Г	В	В	Г	Б	Г

АВТОРИТЕТЕН СТИЛ

Вие разбирате и осъзнавате важната роля, която имате за определяне характера на вашето дете, но признавате и правото му за саморазвитие. Трезво преценявате, кои искания трябва да се задоволяват и кои – не. Готови сте да преразгледате своите позиции по отношение на възпитанието.

АВТОРИТАРЕН СТИЛ

Вие ясно си представяте какво трябва да бъде вашето дете и прилагате максимални усилия за да постигнете това. Във вашите изисквания към детето вие вероятно сте много строги и неотстъпчиви. Може би на детето не му е приятно да бъде с вас.

ЛИБЕРАЛЕН СТИЛ

Вие високо оценявате способностите на вашето дете, прощавате му слабостите. Лесно общувате с него, доверявате му се, не сте склонни към забрани и ограничения. Не трябва ли да се замислите: по силите ли е на детето такава свобода?

ИНДИФЕРЕНТЕН СТИЛ

Проблемите за възпитанието на детето не са първостепенни за вас. Привърженици сте на тезата, че детето трябва да се научи само да се справя с нещата от живота. А може би то има нужда от вашата подкрепа и внимание?

ПРОУЧВАНЕ НА ТИПОВО СЕМЕЙНО СЪСТОЯНИЕ

(по И. Иванов)

Как се чувстваш в семейството най-често?

Доволен	0 1 2 3 4 5 6 7 8.....	Недоволен (У)
Смел	0 1 2 3 4 5 6 7 8.....	Плах (Т)
Напрегнат	0 1 2 3 4 5 6 7 8.....	Отпуснат (Н)
Радостен	0 1 2 3 4 5 6 7 8.....	Огорчен (У)
Нужен	0 1 2 3 4 5 6 7 8.....	Излишен (Т)
Отръхнал	0 1 2 3 4 5 6 7 8.....	Уморен (Н)
Добре	0 1 2 3 4 5 6 7 8.....	Зле (У)
Ловък	0 1 2 3 4 5 6 7 8.....	Неумел (Т)
Безгрижен	0 1 2 3 4 5 6 7 8.....	Загрижен (Н)
Лош	0 1 2 3 4 5 6 7 8.....	Добър (У)
Спокоен	0 1 2 3 4 5 6 7 8.....	Разтревожен (Т)
Свободен	0 1 2 3 4 5 6 7 8.....	Зает (Н)

Скала:

Скала У – Обща неудовлетвореност

Скала Т – Семейна тревожност

Скала Н – Нервно-психично напрежение

**Критичен параметър за всяка скала – сумата от оценките е равна или надвишава 28*

ВЪПРОСНИК ЗА ТРАДИЦИОННИ СЕМЕЙНИ ЦЕННОСТИ

(по И. Колева)

ИНСТРУКЦИЯ: Посочените по-долу въпроси се отнасят до определени традиционни семейни ценности. Интересува ни, доколко си съгласен с тези ценности. Съобразно мнението си, избери един от посочените отговори и пред всяко твърдение запиши съответстващата му цифра!

Напълно съм съгласен	Съгласен съм	Донякъде съм съгласен	Нищо съм съгласен, нищо не съм съгласен	Донякъде не съм съгласен	Не съм съгласен	Напълно не съм съгласен
7	6	5	4	3	2	1

- ___ Бащата трябва да бъде глава на семейството.
- ___ Трябва да сме в добри отношения с роднините.
- ___ Мястото на майката е в къщи.
- ___ Майката трябва да посредничи между децата и бащата.
- ___ Родителите трябва да учат децата си да се грижат добре.
- ___ Бащата трябва да се разпорежда с парите в дома.
- ___ Родителите не трябва да се мелят в личния живот на женените си деца.
- ___ Децата имат задължение да се грижат за родителите си, когато остаряят.
- ___ Децата трябва да помагат в домакинството.
- ___ Семейните проблеми се решават вътре в семейството.
- ___ Децата трябва да слушат родителите си.
- ___ Трябва да почитаме и пазим честта на семейството си.
- ___ Родителите трябва да помагат финансово на децата си.
- ___ Децата трябва да уважават бабите и дядовците си.
- ___ Майката трябва да приема решенията на бащата.
- ___ Децата трябва да работят, за да помагат на семейството си.
- ___ Родителите не трябва да се карат пред децата си.
- ___ Бащата трябва да осигурява паричните средства.

ЦЕННОСТИ

(адаптиран вариант по м. Рокич)

Следват два списъка с ценности. Моля, във всеки отделен списък:

- подредете ценностите от 1 до 18 място според степенята на важност, която им придавате (лява колона);
- поставете цифра на процентите от 1 до 100, според това, в каква степен смятате, че всяка от тях е реализирана в живота Ви (дясна колона).

Пример:

**примерът е върху 5 от 18-те ценности от списък 1!*

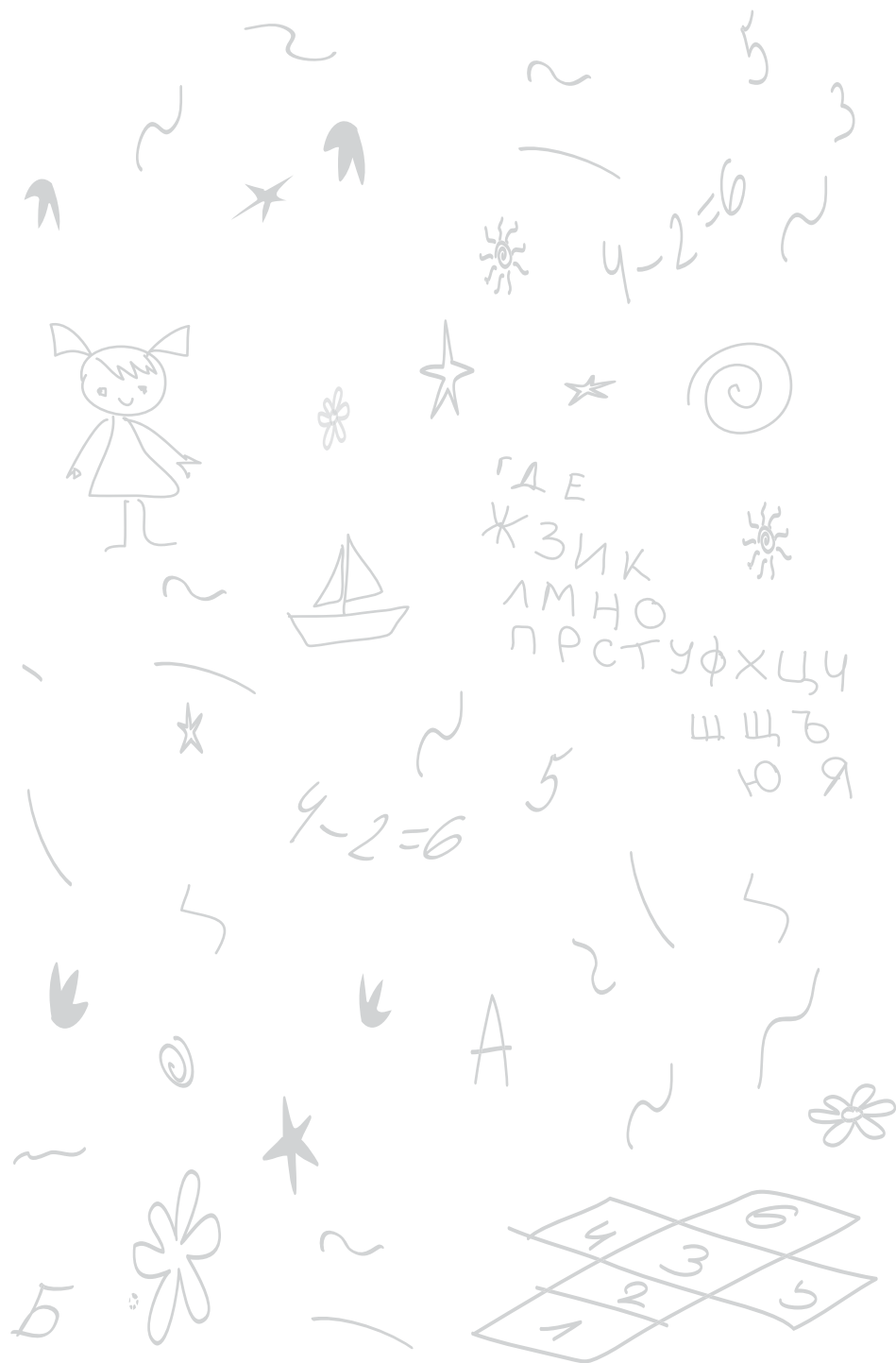
[3]	КРАСОТА НА ПРИРОДАТА И ИЗКУСТВОТО (преживяване на прекрасното в природата и изкуството)	[40 %]
[1]	ЛЮБОВ (духовна и физическа близост с любимия човек)	[70 %]
[4]	МАТЕРИАЛНО ОБЕЗПЕЧЕН ЖИВОТ (отсъствие на материални затруднения)	[50 %]
[2]	НАЛИЧИЕ НА ДОБРИ И ВЕРНИ ПРИЯТЕЛИ	[80 %]
[5]	ОБЩЕСТВЕНО ПРИЗНАНИЕ (уважение от обкръжаващите)	[40 %]

ПЪРВИ СПИСЪК

[]	АКТИВЕН ЖИВОТ (пълнота и емоционална наситеност на живота)	[%]
[]	ЖИТЕЙСКА МЪДРОСТ (зрелост на съжденията и здрав смисъл, достигани с опита)	[%]
[]	ЗДРАВЕ (физическо и психическо)	[%]
[]	ИНТЕРЕСНА РАБОТА	[%]
[]	КРАСОТА НА ПРИРОДАТА И ИЗКУСТВОТО (преживяване на прекрасното в природата и изкуството)	[%]
[]	ЛЮБОВ (духовна и физическа близост с любимия човек)	[%]
[]	МАТЕРИАЛНО ОБЕЗПЕЧЕН ЖИВОТ (отсъствие на материални затруднения)	[%]
[]	НАЛИЧИЕ НА ДОБРИ И ВЕРНИ ПРИЯТЕЛИ	[%]
[]	ОБЩЕСТВЕНО ПРИЗНАНИЕ (уважение от обкръжаващите)	[%]
[]	ПОЗНАНИЕ (възможности за разширение на образованието, знанията)	[%]
[]	ПРОДУКТИВЕН ЖИВОТ (максимално пълно използване на своите възможности)	[%]
[]	РАЗВИТИЕ (работа над себе си, самоусъвършенстване)	[%]
[]	РАЗВЛЕЧЕНИЯ (приятно прекарване на свободната време, отсъствие на задължения)	[%]
[]	СВОБОДА (самостоятелност, независимост на съжденията и постъпките)	[%]
[]	ТВОРЧЕСТВО (възможност за творческа дейност)	[%]
[]	УВЕРЕНОСТ В СЕБЕ СИ (вътрешна хармония, свобода от вътрешни противоречия и съмнения)	[%]
[]	ЩАСТАЛИВ СЕМЕЕН ЖИВОТ	[%]
[]	ЩАСТИЕ ЗА ДРУГИТЕ (благополучие на другите, народа, човечеството)	[%]

ВТОРИ СПИСЪКЪК

[]	АКУРАТНОСТ (ЧИСТОПЪЛТНОСТ) (умение за подреждане на вещите, подреденост в делата)	[%]
[]	ВЪЗПИТАНОСТ (добри маниери)	[%]
[]	ВИСОКИ ИЗИСКВАНИЯ (високи изисквания към живота и високи претенции)	[%]
[]	ЕФЕКТИВНОСТ В РАБОТАТА (трудолюбие, продуктивност в работата)	[%]
[]	ЖИЗНЕРАДОСТНОСТ (чувство за хумор)	[%]
[]	ИЗПЪАНИТЕЛНОСТ (дисциплинираност)	[%]
[]	НЕЗАВИСИМОСТ (способност за самостоятелно и решително действие)	[%]
[]	НЕПРИМИРИМОСТ КЪМ НЕДОСТАТЪЦИТЕ (свои и чужди)	[%]
[]	ОБРАЗОВАНОСТ (широта на знанията, висока обща култура)	[%]
[]	ОТГОВОРНОСТ (чувство за дълг, умение да държи на думата си)	[%]
[]	РАЦИОНАЛИЗЪМ (умение за логично мислене, приемане на обмислени решения)	[%]
[]	САМОКОНТРОЛ (сдържаност, самодисциплина)	[%]
[]	СМЕЛОСТ В ОТСТОЯВАНЕТО НА СВОЕТО МНЕНИЕ	[%]
[]	ТВЪРДА ВОЛЯ (умение да настоява на своето, да не отстъпва пред трудностите)	[%]
[]	ТЪРПИМОСТ (към възгледите на другите, прощаване на грешки и заблуждения)	[%]
[]	ЧЕСТНОСТ (правдивост, искреност)	[%]
[]	ЧУВСТВИТЕЛНОСТ (грижовност за другите)	[%]
[]	ШИРОТА НА ВЪЗГЛЕДИТЕ (умение да се приеме друга гледна точка, да се уважават други вкусове и привички)	[%]

A series of horizontal dotted lines for writing, spanning the width of the page.

A series of horizontal dotted lines for writing, spanning the width of the page.

A series of horizontal dotted lines for writing, starting below a solid top line and extending across the left side of the page.

***КРАТЪК
ТЕРМИНОЛОГИЧЕН
РЕЧНИК***

ДЕТЕ

Деце, по смисъла на чл. 2 от Закона за закрила на детето е всяко физическо лице до навършването на 18 години.

ДЕТЕ СЪС СПЕЦИАЛНИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ

Деца и ученици със специални образователни потребности са децата и учениците с:

- различни видове увреждания – сензорни, физически, умствени (умствена изостаналост), множество увреждания;
- езиково-говорни нарушения;
- обучителни трудности.

СЕМЕЙСТВО

„основна, относително устойчива малка социална група, включваща родителите, свързани чрез брак, и техните несемейни деца (собствени или осиновени); обикновено членовете на семейството живеят в общо жилище и имат отделно домакинство; те си взаимодействат чрез своите социални роли на съпрузи, родители, деца, братя и сестри“

(Енциклопедичен речник по социология, 416-418).

„Семейството е съответстваща на нормите и ценностите на обществото социална група, обединена от формираната в съвместната дейност съвкупност от междуличностни отношения“, то е „съсредоточие на основни човешки потребности (сексуални, детеродни, стопанско-потребителски, емоционално-нравствени, естетически, психически и пр.), които може да се удовлетворяват в избирателен, устойчив и повтарящ се план“

(Иван Иванов, 5).

ВИДОВЕ СЕМЕЙСТВА:

Според състава на поколенията, включени в семейството:

- **Основни семейства** – обхващат родителите и техните деца;
- **Разширени семейства** – родителите, децата, баба и дядо или други близки роднини.

В зависимост от това, дали членовете на едно семейство живеят заедно:

- **Пълни** - съответства на основното семейство, състои се от родители и техните деца;
- **Непълни** - единият от родителите не живее със семейството. Това са:

- Семейства на разведени родители;
- Семейства на самотни родители;
- Семейства, в които единият родител е починал;
- Семейства, в които децата се отглеждат само от бабите и дядовците или от друг близък роднина.

Функционално непълни семейства са тези, при които родителите живеят заедно, но единият от тях, поради професионална заетост, присъства само за определено време или периоди. Такива са случаите, когато единият родител работи в друг град или в чужбина.

Семейства, при които единият от родителите е втори за детето.

- Според броя на децата в семейството:
- Семейства с едно дете;
- Семейства с две деца;
- Многодетни семейства.

КОХАБИЛИТАЦИЯ

Представлява съжителство на „семеини начала“. Явление, характеризиращо семейства без сключен граждански брак.

ИНТЕГРАЦИЯ

Думата има латински произход и означава взаимно проникване. Интеграцията е доброволно и свободно действие като учредяването на гадена структура или звено, присъединяването към група лица или училищен клас и пр. Целта на тези действия е да задържи заедно частите от едно цяло, в което отделните индивиди образуват една общност. Интеграцията не е асимилиране на личността от групата, а взаимно проникване чрез формални и неформални отношения. Интеграцията е етап от развитието и резултат от определен процес. Това е основание да се говори за различни видове интеграция като: училищна, социална, професионална, културна и др. Във вертикален план, по отношение на пълноценната реализация на лицата с увреждания и степента на интегриране, се различава също определени степени: физическа, функционална, социална и ниво на промяна на статуса.

ВКЛЮЧВАНЕ

По-общо понятие от интеграцията. Свързаните с него дейности имат за цел:

- да подпомагат самостоятелността, като позволяват на личността да живее, изповядвайки собствените си ценности;
- да подпомагат инициативността и поемането на отговорност повече, отколкото нуждата от помощ;
- да предотвратяват маргинализацията, като подпомага контактите и общуването;

- да се оценяват творческите възможности на лицата с увреждания и тяхното обществено признание.

ИНТЕГРИРАНО ОБУЧЕНИЕ

„Съвместно обучение на деца със специални образователни потребности и здрави деца в масовото училище чрез квалифицирано подпомагане от специален учител, наречен „ресурсен“. За да е налице интегрираното обучение, детето трябва да прекарва най-малко 50% от учебното време в обикновената класна стая.“

„Интегрирано обучение на деца със СОП е такова обучение, при което детето независимо от вида на увреждането е включено в общата образователна среда. Това се осигурява чрез изграждането и функционирането на подкрепяща среда, която включва подходящи архитектурни и социално-битови условия, индивидуалните образователни програми, екипи от специалисти, специални учебно-технически средства и апаратура, дидактически материали и помагала.“

ВКЛЮЧВАЩО ОБУЧЕНИЕ

„Съвместно обучение на деца с и без специални образователни нужди във всички степени на обикновеното училище в толерантна, стимулираща и най-малко ограничаваща среда, чрез квалифицирано подпомагане от специалисти и споделяне на отговорността между масовото и специалното образование“ (Радулов 2004)

В условията на интегрираното обучение специалното образование се превръща в част от общото образование, докато включващото обучение отива една стъпка напред, като специалното образование става интегрална част от общото (Мани).

Принципи на включващото обучение:

- Включване на детето в образованието съдържа процес на нарастване. Намалява се изключването от учебните програми и местните учебни общности на учениците със специални нужди.
- Преструктуриране на културната политика и практика в масовите училища така, че те да могат да отговорят на разнообразието на нуждите на учениците.
- Приемане на различието като нормално и като богат ресурс за всички ученици.
- Различаване и релевантност на различните нужди на всички ученици.
- Приемане както на различни стилове, така и на различна скорост на учене.
- Осигуряване на качествено обучение за всички ученици чрез подходящи учебни програми и поддържащи учебни стратегии.
- Приемане на факта, че включването в образованието е един аспект от включването в обществото.

КАТЕГОРИЗАЦИЯ

Склонност да се правят обобщенията относно опитите и преживяванията на групи култури. Това позволява хората да бъдат типизирани и етицирани на базата на първичните им белези – напр. увреждане, раса, етнос, религия и др.п.

СТЕРЕОТИПИ

Крайната точка на категоризацията. Стереотипите са съждения за същността на групите, без необходимото основание (познание) за това.

ПРЕДРАЗСЪДЪЦИ

Базирам се на липсата на достатъчно факти за другите. Често сме склонни да съдим за другите предварително, просто защото не ги познаваме и не полагаме усилия да ги опознаем. Предразсъдъците се основават на чужди мнения и на прочетеното във вестниците.

ТЪРПИМОСТ

Представява уважение, оценяване и приемане на разнообразието в глобален смисъл. Търпимостта предполага живот, който приема другите култури отворено и без предразсъдъци. В контекста на включващото обучение, търпимостта има значение доста по-различно от традиционното. Да проявяваш търпимост в този случай означава да се утвърждават и практикуват ценностите на човеикуите права и свободи за всички.

НЕТЪРПИМОСТ

Липса на уважение към различието. Това включва вярванията или практиките на другите. Когато нивото на нетърпимост е високо, мнозинството третира малцинството по неравен начин, въз основа на убреждане, религиозните вярвания, сексуалността, етническата принадлежност. Това е основата на расизма, ксенофобията и дискриминацията.

РАЗЛИЧНОСТ, ДРУГОСТ

Терминът изразява един нов принцип на организиране на демократичното общество. Старият принцип беше принципът на еднаквостта: «всички хора са равни (еднакви) пред закона». Идеята за

еднаквост е разумна. Населението на една държава образува най-различни групи по пол, възраст, професия, цвят на кожата, език, религия, интереси, представи за бъдещето и т.н. Ако хората започнат да наблягат само върху различността на групите, различките ще се превърнат в противоречия и в крайна сметка между групите ще избухне война (т. нар. „гражданска война“). За да не става това, законите на демократичната държава подчертават еднаквостта на гражданите като отделни индивиди и не се интересуват, към какви групи принадлежат те.

От друга страна, винаги е било ясно, че хората са еднакви само пред закона, но не и помежду си. Идеята за другостта е това съобразяване с принадлежността на хората към една или друга група, така че да се прекрачи границата, която поставя социалният белез и постепенно да обхване всички различия между групите в обществото. Така гражданите получават повече свобода: намаляват условностите, с които те трябва да се съобразяват (защото държавата им признава различността); и обратно – на държавата и става по-трудно (защото трябва да хармонизира повече различности). Разбира се, този подход трябва да се прилага с мярка; могат да си го позволят само демокраци, които имат вече здраво изградена система от закони, пред които всички са равни и които осигуряват единството на нацията.

ТОЛЕРАНТНОСТ

Думата най-често се аналогизира с „търпимост“ – понасяне на нещо неприятно без да се реагира, за да не се засегне този, който го причинява. Определени групи хора, притежават нагласи, според които търпимост трябва да се проявява само към по-„нисшите“; а да се търпи равният означава да се демонстрира слабост, мекушавост и липса на достойнство. Това е типичната нагласа, която води до объркването на търпимостта със снизходителността. Толерантността означава да се уважава чуждото мнение, въпреки че то е

различно; да се правят опити за разбиране на човека, който върва в други неща и живее различно; да се изслушва до край събеседника, макар още от началото да не си съгласен с него. Дори ако човекът до теб в момента не разбира твоите думи и постъпки, това не значи непременно, че е глупав, неправ или че не иска да те разбере.

Толерантността не е дарба, а нещо, което се научава в човеешкото общуване. Много хора обаче не си правят труд да са толерантни, защото не само не виждат непосредствена лична изгода, но се мислят и за оцетени. Да си толерантен не значи да позволяваш да те бият или унижават, а преди всичко ти самият да не биеш или унижавал някого, само защото той не е като теб; значи да се поставиш на мястото на другия и да прецениш гали и ти не би постъпил като него. За да си толерантен е нужно да се опитваш да мислиш, а това никога и никому не се е отразило зле.

КОГАТО В КЛАСА МИ ИМА ДЕТЕ СЪС СОП

Методически наръчник за класни ръководители на паралелки, в които се обучават деца със СОП (специални образователни потребности)

Автори: Надежда Калоянова, Диана Циркова, Мимоза Димитрова

Редактор: Ненчо Попов

Дизайн и предпечат: Надежда Георгиева

Илюстрации: Ралица Янева

Печат: Ракурс АД

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА

„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“

Европейски социален фонд

тираж 1000 бр., формат 16/60/84, 180 стр.

ISBN 978-954-91443-6-9